„van nekem szabadabb lépésem is”

HELIKON

2017

2

IRODALMI FOLYÓIRAT • MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON • XXVIII. ÉVFOLYAM 2017. 2. (712.) SZÁM – JANUÁR 25 • ÁRA 3 lej / 270 ft

Szentes Zágon: *4.0*

Lapszámunk 1., 5–8., 15. és 17. oldalát a Transylvanian Art Group csoport *80×80 Blue* című, a Csíki Székely Múzeum Kossuth utcai galériájában címmel megnyílt tárlatának anyagával illusztráltuk.

„Szelíd, ám visszavonhatatlan”

BESZÉLGETÉS KORPA TAMÁSSAL /2

Günter Kunert: OLYMPIA /4

Pomogáts Béla: HELYÉT KERESŐ ÉRTELMISÉG /17

KARÁCSONYI ZSOLT

A szabad ég

A látható peremén túl elég egyetlen felsejlő mondat ahhoz, hogy regény szülessen, elég egyetlen áttetsző költői kép, hogy verseskötetek lapjai kezdjenek peregni a láthatatlan, örök olvasó kezében; a látható peremén túli vidék egy másik szegletében pedig regényfolyamok, elfelejtett eposzok sorai olvadnak össze, hogy egyetlen szó is megjelenhessen a korábbiaktól teljesen eltérő szövegkörnyezetben.

Történik mindez a látható, a kiolvasható, a kibetűzhető világon túl. A láthatatlan, ki nem olvasott világból érkező üzeneteket szoktuk olykor versnek, prózának, színműnek, eszszének titulálni, leírt szövegnek, amely éppen akkor lesz erős, egyértelmű és szabad, ha a látható, a kiolvasható világon túli gyökereit is fel tudja mutatni, ahogy teszik Palotás Dezső versében a fák – melyekről ismét kiderül (akkor és ott, a múlt század hetvenes éveinek végén publikált Forrás-kötet oldalain), hogy tulajdonképpen az ágak és a lomb a gyökér, és az, amit mi gyökérnek nevezünk, csak az a fogoly, csak az a földi világ által rabul ejtett. Palotás, némi óvatossággal, a vers címében jelzi, hogy ez csupán egy „hazudság a fákról”.

De a „hazudság” szó csak amolyan biztonsági ernyő, hogy a földi világ szabályaihoz szokott olvasó nyugodtan és magabiztosan lebeghessen, akár a Palotás által leírt, igazi és gömb alakú fák, tehát az irodalom terében, szabad ege alatt.

PAVILON 420 **Sánta Miriám versei** ▪ **FINISTORIÆ: Serestély Zalán**

„Szelíd, ám visszavonhatatlan”

Beszélgetés Korpa Tamás költővel, a Fiatal Írók Szövetségének társelnökével

– Legfrissebb köteted Inszomnia *címmel jelent meg. Mennyire kapcsolódik ez a szomnológiai beszédmódhoz és mennyire kötődik a kolozsvári Insomnia kávézóhoz, melyhez szintén személyes szálak fűznek? Az álmatlanság önkéntelen vagy tudatos megnyilvánulása, ok vagy tünet az ébrenlét?*

– Mondhatnám, hogy a kéziratot a kolozsvári Insomnia Café teraszán írtam, egy átérhetetlenül álmatlan éjszaka alatt, úgy beosztva ezt a kopár, mégis vibráló éjszakát, hogy beleférjen még egy séta a Magyar Operát érintve a Fellegvárig és vissza. De nem, sajnos nem. Magának az időnek az ilyetén mérhető biztonsága, az éjszaka bennfentes feloszthatósága az inszomnia természetétől távol áll, még akkor is, ha – mint talán e könyv esetében én magam – az inszomniát nem betegségként, álmatlanságkórként értem, hanem hangoltságként, érzetként, egyszersmind érzéstelenítőként, tehát valamiféle ambivalens érzékelésmód összefoglaló neve az inszomnia. Erős benyomásaim lehetnek róla. A megfáradt, éjszakai szemet érő, csípős citromsárga fénycikázás a metróban, a tekintet kuporgása egy arcban, valamilyen túlfeszített, mégis tompa nappali feszültség – például ezek elég erős érzetek. Sosem voltam klinikai értelemben inszomniás, az arc melankolikus tájairól szerettem volna szólni. Olyan jelenségekről, amik az arcon, mint egy kivetítőn, bizarr módon lejátszódhatnak: jó szándék, hamisság, hazugság, ígéret, megigézés, szószegés, viszonzás, lekötelezettség. Első körben különben *Melankólia* lett volna a kötet címe.

– Verseid világába a belépés csak fokozatosan történhet, a nyelvezet gondosan felépített spirálja lépésről lépésre vezet befele a különböző összefüggések rendszerébe. Akár a figyelmet gondosan terelő juhász. Mennyire tudatos döntés, hogy szövegeid világa ennyire rejtett legyen? A megtalálás nehézsége arányos lenne a vers minőségével?

– Nem vagyok annak híve, hogy vezessük be a KRESZ-t a labirintusba, de annak sem, hogy gyorsulási viadalokat rendezzünk benne. Azon szoktam töprengeni, hogy a foglyul ejtő erős érzetekről a hozzájuk és a rajtam végzett munkájukhoz híven tudjak beszélni. Nem hűen, hanem híven. Nem öncélúan, hanem ökonomikusan. Ökonomikuson a kifejezés kellő összetettségét és esetlegességét is értem. Ezek elválaszthatatlanok. Az esetleges nem szükségszerűen jelenti azt, hogy pontatlan, ami összetett, nem feltétlenül nehéz. De kérdésedre visszatérve, sőt parafrazeálva: a jó vers nehéz. Mert egyszerre elfojt, felkínál és újrakésztet, megerősíti várakozásainkat, kielégíti, s ezzel be is bizonyítja őket. Miközben érezzük, hogy létrejön valami, és azt is, hogy nem bármi jön létre. Tehát születik egy szöveg. Azt is érezzük egyből, hogy adósai lettünk annak, ami létrejött, amiatt, ami nem jött létre, ami takarásban maradt. De ki akar fejtődni. Ez elég inszomniás állapot. Hogyha nem lepne meg ez a kényszerítő erő, abbahagynám az írást. Amíg valamit egy összefüggés megnyilvánulásaként más és más módon veszünk észre: bekopog, csenget, üzenetet hagy a kitakart másik. Talán ez az idővel felismeréssé szelídült tapasztalat áll az *Inszomnia* szerkezetének hátterében. A könyv 28 ikerversből áll. Egy ikerverset két darab, azonos címmel ellátott szöveg alkot tehát. Régebben úgy magyaráztam: egyetlen pillanat két alibije és két (meg)története, egyetlen téma két tartalma idéződik meg egy-egy ilyen szerkezetű ikerversben. Hiszen az ikreket (a cím azonosságán és könyvbeli helyén túl) számtalan utalás, motívum, szövegszerű ismétlés köti össze, valahogy bevilágítják és elsötétítik kölcsönösen egymást. Most, hogy a kérdéseden gondolkodom, egy némileg más típusú hasonlat jutott eszembe. Ha magyar szinkronnal nézünk egy külföldi filmet, a szinkronhangokat jellemzően (persze ez is bonyolultabb) hozzákötjük a színészi archoz és alakításhoz. Viszont, ha betoppannánk a szinkronhangok munkavacsorájára mondjuk, elég tétován és meglepetten állhatnánk, arc, hang, alakítás és valóság közötti kapcsolódások újragondolására kényszerülve.

– A kötetben felbukkan a „kottazűr”, azaz konkrét kottaszöveget is tartalmaz. Ráadásul Győrffy Ákos író, költő komponált zenét a versekhez, amely meghallgatható a horhos.bandcamp.com oldalon. Minek hatására itatja át ilyen látványosan a zene a kötetet? Mennyire aktív része a párbeszédnek, illetve mennyire csupán eszköz a szövegek árnyalásához?

– A VI. verspár második darabjában szerepel „a zongorából jött haza. / most napokig veszélyes” sorpár. A költemény végére beillesztettem egy rövid, két kottasoros részletet egy kevésbé ismert Bach-prelűdből, mintegy a sorpár „mellékleteként” – ami aztán (talán a tipográfiai megjeleníthetőség nehézkessége miatt?) a későbbi folyóiratközlés során lemaradt. Amikor karnyújtásnyi közelségbe került az *Inszomnia* kötet kiadása, akkor szembesültem egy delejező ellentmondással: Bach *Prelude in E minor*ja természetesen orgonára „készült”, a vers viszont zongoráról beszél. Rövid kutakodás után találtam Alexander Siloti orosz zongorista, karmester és zeneszerző zongorára alkalmazott, romantikus karakterű Bach-transzkripciójára, a *Prelude in B minor*ra. Olyan ez a változat, mint a havas eső: szelíd, ám visszavonhatatlan. Főként az idős Grigory Sokolov előadásában. A könyv szerkesztőjének, Tóth-Czifra Júliának volt a meglepetése, hogy az ominózus két kottasor helyett a teljes művet becsempészte a könyvbe. Az pedig már Győrffy Ákos *inszomnia* című művének az érdeme, hogy megidéz „egy preraffaelita tóparti hajnalt” (Dante Gabriel Rossetti *Insomnia* című versét Jacqueline Smith előadásában), a Bach-prelűd általa átírt változata pedig „egy háztáji basszusgitár effektezett gerjedésével lép metafizikus nászra” (az idézője-

KORPA TAMÁS

1987-ben született Szendrőn. Miskolcon érettségizett a Herman Ottó Gimnáziumban. Egyetemi tanulmányait (BA, MA, PhD) a Debreceni Egyetemen, valamint a Bécsi Egyetemen végezte. 2009 és 2015 között a *Szkholion* szépirodalmi rovatát vezette, 2014-től a *SZIFonline.hu* főszerkesztőjeként tevékenykedik. 2017. január elsejétől a Fiatal Írók Szövetsége (FISZ) társelnöke. Első önálló kötete 2013-ban jelent meg *Egy híd térfogatáról* címmel, a FISZ gondozásában. Új verskötete 2016-ban látott napvilágot *Inszomnia* címmel, a Kalligram Kiadónál. 2012-ben Látó Nívódíjban, 2014-ben Móricz Zsigmond Irodalmi Ösztöndíjban, 2016-ban Gérecz Attila-díjban részesült.

lek közti szövegrészek Győrffy Ákos szavai). Nagyon becsülöm az ő szépírói és zenészi munkáit, emiatt is volt kiváltságos öröm, hogy 2015. elején – Závada Péter jóvoltából – volt egy koprodukciónk (egy zenés irodalmi felolvasásunk) az Opera Pubban, amihez részben az *Inszomnia* versanyaga szolgáltatta az alapot. Idáig vezethető vissza ez a szál. Ha erre a könyvre mint nagykompozícióra kellene tekintenem és zenei analógiát társítani hozzá (vállalva az önkényesség és leegyszerűsítés bélyegét), akkor az a kórus lenne. A Réveteg Arcok Kórusa énekli az *Álmatlan Ég Dalát*, ráadásul két szólamban, nem stúdiófelvételen, élőben, szemernyi anomáliákkal. A napokban volt szerencsém egy kórushoz, s végig azon fáradoztam, miközben hallgattam őket, hogy figyelmemet mindig konkrétan egy-egy kórustagra irányítsam, fókuszáljam. Az volt a kérdés, hogy el tudom-e különíteni, avagy kiküllöníteni, kihallani egy-egy ember hangját az egészből. Végighordoztam szemeimet e (hang)kiáramlási pontokon szépen, sorjázva – apró elkülönbözödések sokasága vált hallhatóvá így. Bízom abban, hogy az olvasás mindenkoron a zárt szerkezetek fellazításán is dolgozik, és kiléphetünk általa a konstrukciós árnyékból.

– Költészetedben markánsan mutatkozik meg a nyelvhez való viszony, ha nem is a kegyetlenül kötött formákkal dobálózol, de azért látványosan integetnek a sorok közül az asszonáncok, óvatos belső rímek, akusztikai alakzatok.

– Fontos a hangzó anyag, a nyelv akusztikus kisugárzása, műnemtől függetlenül, igen. Például Thomas Bernhard úgy ír le egy feszült sétából dühödt futássá váló mozgást, hogy – ha engedelmeskedünk a szöveg tagolásának és hangosan olvassuk a részt – átáll a szánk egy furcsa futó, menekülő hadarásra, begyorsul a szöveg, helyenként megbotlik, lelassít, majd sprintel, s mire a Grabenen átér az elbeszélő, kimelegszünk, nem csak fiziológiailag, hanem talán mentálisan is, hiszen maga a szöveg egy drámai, lélektani válsághelyzetet ír le különben. Szeretem az olyan részleteket, amikben a gondolatritmus, a jelentésképzés és a nyelv belső ritmikája egymásnak feszül, összecsúszik a természetes tagolás, hézagokat hoz létre, zavarba hozza a sorokat pásztázó figyelmet a bemozdulások lánca. A közeli múltban írtam egy verset az olvadásról: 312 igéből áll, csupa ige, az igék különböző altípusaiból (visszaható, aktív, passzív stb.) válogatva – nem tudom kétszer ugyanúgy felolvasni: felfalják egymást a szavak. Csupa bemozdulás, kavargás, időszakos dermedés az olvadás. De ha már kavargás: legyen olvadás helyett forrás, gőzölgés. Végy egy tetszőleges Jackson Pollock-festményt, nem olyan, mintha Hieronymus Bosch egyik üstjébe néznél, amiben főne a lény-hús? Vajon ez nyelvileg hogyan lehetne leírható, milyen ritmika és milyen dinamika szerint?

– Több irodalmártól hallottam, hogy kötete megjelenése után huzamosabb ideig nem tud új szöveget létrehozni, úgy érzi, lezárult egy egység, melyet nem akar szétírni, valami más megszólalásmódot, új hangot keres. Te hogy vagy ezzel?

– Szerencsém volt ebből a szempontból, és ezt Borbély Szilárdnak köszönhetem. 2012 őszén ültünk a Debreceni Egyetem főépülete előtti parkocska egyik padján, még üzemelt a szökőkút, így valószínűleg október eleje lehetett. Megtisztelt, hogy átnézte a leendő *Egy híd térfogatáról* című első verskötet kéziratát, kihúzott részeket, kérdőjeleket helyezett el, ha jól emlékszem, néhány sorban kommentálta is az anyagot, ceruzával. Nem őrzöm a keze írását könyveiben, egyszer sem dedikáltattam. Fenn van az egyetem harmadik emeletén az irodalom intézet egyik irodájában, hamarosan összefutunk, s ez így lesz mindig, gondoltam, balgán. Kérdésed nyomán, s hogy ő már nincs, fontossá vált nekem ez az általa széljegyzetelt paksaméta. Ha haza megyek, meg fogom keresni. Szóval Szilárd javasolta, hogy vegyem ki az egyik ciklust, huzamosan dolgozzak vele, írjam második kötetté. Furcsa, dilemmákat görgető javaslat volt ez számomra, hiszen azt a ciklust éreztem a legelevenebbnek, a nyelvi széttartás egy bizalmasan bizarr felvetésének akkor. Amikor az *Egy híd térfogatáról* kiadási munkái, majd megjelenése és könyvbemutatói zajlottak, javában a *metapillanat* ciklus írásán fáradoztam. Évekre munkát adott, s ezzel tehermentesített: elterelte a figyelmemet arról, hogy az első kötet utáni űrt érezzem, egy más típusú megszólalásmód motozása. Nem kerestem direkten újat, nem volt transzparens a szakítás, sőt, nagyon is szerves az *Egy híd térfogatáról* és a *metapillanatból* kinőtt *Inszomnia* kapcsolata – egyszerűen bizonyos problémák áthangolódtak, hangsúlyozom, maguktól. Örülök, hogy annak idején, megfogadva Borbély Szilárd tanácsát, nem zártam kifejtetlenségében az *Egy híd* kelepcéjébe az *Inszomniát*.

– Van valami konkrét irány, amerre tovább szeretnél mozdulni, összeállt már a következő kötet elképzelése?

– Igen. A szituáció reprodukálta magát. Az *Inszomnia* egyik költeménye indított el egy új ciklust – ami kikerült a könyvből és „íródás alatt áll", de már túlságosan bőbeszédű: sokat szövegel a lombhullás regulájának és a havazás derűs melankóliájának viszonyáról.

– Rád milyen szerzők, irányok, művészetek, élethelyzetek voltak jelentős befolyással? Észlelsz valamiféle tendenciákat a legfiatalabb magyar költészetben?

– Engedd meg, hogy kérdésedre felsorolással válaszoljak, olyan fiatal szerzőket és verskötetet ajánlva az olvasók figyelmébe az elmúlt két évből, akik, amik számomra nagyon fontosak voltak: *A közeli Limbus* (Szabó Marcell, 2016), *natúr öntvény* (Mezei Gábor, 2016), *Ostrom* (Fenyvesi Orsolya, 2015), *Két akarat* (Áfra János, 2015), *Elégiazaj* (Krusovszky Dénes, 2015), *Mész* (Závada Péter, 2015).

– Antal Nikolettel közösen választottak meg téged a Fiatal Írók Szövetségének elnökévé. Tudtommal eddig nem volt példa arra, hogy egyszerre két elnök irányítsa a szervezetet. Miként alakult ki ez a páros? Hogyan tervezitek a munkamegosztást? Milyen tervek várhatóak a jövőben?

– A Fiatal Írók Szövetsége gyakran élen jár a rendhagyó kezdeményezésekben. A szervezeti bizalom és a demokratikus működésmód újabb lépcsője a társelnöki modell bevezetése, ami inkább az elnökség, mintsem az elnökök szerepét hangsúlyozza, reményeink szerint. Szimbolikus, hogy egy kultúratudós és egy szépíró & irodalomtörténész áll a szervezet élén. Egy nő és egy férfi. Egy fővárosi és egy vidéki. Egy komoly vezetői tapasztalatokkal rendelkező és egy átfogó szervező. Egy az irodalom és a társművészetek kapcsolatának relevanciáját minden lépésében átgondoltan közvetítő és egy irodalomtudományos elkötelezettségű karakter. Nikolettel három éve dolgozom együtt a FISZ elnökségében, hiszem, hogy jó csapatot alkotunk. A titkári feladatokat továbbra is Szőllőssy Balázs költő, szerkesztő látja el. Az elnökségben foglal helyet Varga Betti (korábbi alelnök) irodalomtörténész, tanár; Tóth-Czifra Júlia irodalomtörténész, szerkesztő; Pataki Viktor irodalomtörténész, szerkesztő és Urbán Bálint irodalomtörténész, műfordító, szerkesztő. Pénzügyi vezetőnk, Sifter Veronika, irodavezetőnk, Kellermann Viktória, könyves munkatársunk, Pál Vanda elképesztő munkát végez. A FISZ 2017-es erdélyi vonatkozású terveiről szeretnék röviden szót ejteni. Az Erdélyi Magyar Írók Ligájával közösen rendezzük meg az *„árdeli tűnt Athén" – Kolozsvár-dialógusok* című tanácskozásunkat és költészeti minifesztünket, melynek lényege a következőképpen foglalható össze: Kolozsvár egyszerre mutatja fel kérlelhetetlen (fizikai-földrajzi-urbanisztikai) konkrétságát, valamint emlékezetkultúránk metaforikus erejét, szimbolikus kontextusait, egymásra rakódó kulturális rétegződéseit. Kolozsvár jelentékenységének – a hely szellemének – időről időre történő, szisztematikus felmérése, megértése és újraolvasása önértésünk egyik záloga. De mit jelent egy hely palimpszesztjének türelmes, óvatos újraolvasása? És mit jelent Kolozsvárnak – mint irodalmi olvasási alakzatnak – a poétikai használattörténete? Hogyan függnek mindezzel össze a hely történeti jelentésváltozatai? Ezekre és ehhez hasonló kérdésekre keresik a válaszokat a majdani előadók. A másik rendhagyó eseményünk, versszimpóziumsorozatunk Kovács András Ferenc „teátrumos" (a teátrumot idők, terek és művészeti rétegek keresztezéseként felmutató) verseinek vizsgálata lesz – a sorozathoz híven – speciális helyszínen, egy erdélyi színházban. Az inspirációt nyújtó, átlelkesítő hely ilyetén újralelkesítéseként. A szövegmű, a szerző, a recepció jelenléte egyszerre kínálhatja fel magát a hely belakásaként és a helyből történő kiűzetésként is.

ANDRÉ FERENC

GÜNTER KUNERT

Olympia

(Olympia)

Valahányszor nem tudta, hogyan folytassa, kissé rezes hangon azt mondta: „Kérdezz valami mást!" Vagy: „Fogalmazd másként a kérdést!" Néha azzal szórakoztam, hogy szemantikai fogásokkal, a szavak jelentésével játszadozva hoztam zavarba – vagy hogyan is nevezzem ezt nála –, olyannyira, hogy kikapcsolt. A móka nem tartott sokáig, mert utána újra be kellett helyeznem a biztosítékot. Pontosan az ülepe fölött, valamivel mélyebben, a gerinc domború ívelésében volt elhelyezve, egy testszínű fedél védte: miközben a kiugrott piros gombokat benyomtam és a fedelet gyöngéden becsuktam, mindig ugyanazt kérdeztem tőle:

„Jólesik az új biztosíték?", és ő mindig ugyanazt válaszolta: „Kérdezz valami mást!"

Hogyha aztán tudni akartam, hogyan szólna az elvárt kérdés, akkor hirtelenül elektronikai tehetetlenségének második variánsát produkálta: „Fogalmazd másként a kérdést!" Nem volt túl ötletes, meg kell hagyni, de mégiscsak jobb volt egy ismétlődő áramszünetnél. És mindenekelőtt: jobb volt így, mintha senkim sem lett volna. Ha már nincs hús-vér lakótársa az embernek, és saját létének szűkös idejét szem előtt tartva, újabb társat nem remélhet, egy ilyenfajta készülék szórakoztatóbb a rádiónál vagy a televíziónál. És a kölcsönzési díjat amúgy is a hajléktalanellátó-szolgálat fizette. De egyre gyakrabban értem tetten magam, hogy optimálisan formált lábait bámulom (ha ült, félig előtűnt a combja), amit biztosan észrevett, de csupán regisztrálta, anélkül, hogy érzékelő készüléke következtetéseket vont volna le, és reakciókat eredményezett volna. Fesztelenül figyelhettem őt, ahogyan egy tárgyat szokás, hiszen az is volt. Arca fiatalkorom filmszínésznőire emlékeztetett: magas homlok, finom orr, kerekded, szinte gyerekes arc, és egészen apró száj. Arra következtettem, hogy a tervezője nem lehetett sokkal fiatalabb nálam, vagy már évtizedekkel ezelőtt megtervezhették, és csak később kezdték el gyártani. Legalábbis hosszú ismeretség különös érzését nyújtotta: mintha már réges-régen találkoztam volna vele – ami gyakorlatilag lehetetlen volt.

Mihelyt hátat fordított nekem, hogy valamilyen házimunkát elvégezzen, hogy kissé szögletes mozdulatokkal valamiben segédkezzen, váratlanul mocorogni kezdtek az érzékeim. A maszkszerűen mozdulatlan arckifejezés nélkül sokkal élőbbnek és emberibbnek hatott. Ilyen pillanatokban erős késztetést éreztem arra, hogy közeledjek hozzá, és rátegyem a kezem. Bár semmi elképzelésem nem volt arról, hogyan viselkedne, hiszen a programozását nem ismertem, megnyugtatott az elgondolás, hogy egy intim kapcsolatot is pusztán csak technikailag fogna föl. És hiába mondtam magamnak, hogy egy ilyen érintés semmiben sem különbözne attól, ahogyan a hűtőajtót kinyitjuk vagy a borotvagépet használjuk, a vágyakozás minduntalan visszatért.

Galilei megkülönböztetése jutott eszembe, régen feladott és elfeledett tanulmányok töredéke: „Tapintható valóság és érzéki csalódás". Ilyen egyszerűnek, mint ahogyan ez hangzik, mégsem tűnt már az egész. Úgy tetszett, mintha érzéki csalódásaimnak valami valóságalapja lenne, vagy beleszövődne egy kis valóság is, még akkor is, ha csak homályos és szégyenletes módon.

Hogy lakótársam antropomorf jellegének mértékére egyenesen rákérdezzek, nem volt elég bátorságom. Azon töprengtem, előállításakor milyen messzire ment el a gyártó utánzási ösztöne a tervezésben, hogy ez vajon kiterjedt-e a biológiai jellegre is. Tudtam, hogy tárgyilagos felvilágosítást adna, mint ahogyan már egyszer tette, amikor az „agya" felől érdeklődtem: „A hipotalamusznak, talamusznak és hippokampusznak, a formatio reticularisnak a mikroprocesszoros utánzata, amely az információk szűrésére szolgál..." és miután semmilyen jelét sem adtam a megértésnek, azt kérdezte: „Megértetted-e?"

Mit válaszolhattam erre? Csak annyit: „Kérdezz valami mást...", amit ő rögtön azzal viszonzott: „Hogy vagy ma?" Amire a legszívesebben azt válaszoltam volna, fogalmazza másként a kérdést, ha nem lettem volna biztos benne, hogy üres párbeszédbe torkollt volna az egész, akár egy olyan hanglemez akusztikai jelensége, amelynek megfelelően mély karcolása ismétlődést idéz elő.

„Jól, Olympia, jól vagyok." A nevét, anélkül, hogy tudta volna, honnan ered, a használati utasítás szerint azonnal elmentettem benne, hogy beindíthassam teljes reflexmechanizmusát. A névadás lehetősége a kölcsönző nagyvonalúsága volt, és nem voltam meggyőződve arról, hogy az átvizsgálások vagy egyéb karbantartási munkálatok során ellenőrzik-e a memóriaegységét a viselkedésemet illetően. Megpróbáltam megtudni, hogy vajon megőrizte, amit vele közöltem, vagy bizonyos tudás felvételét blokkolták.

„Szeretném, mondtam egy napon, helyet foglalva mellette, kezemet a kezére helyezve, a hűvösen sima, steril műanyagot simogatva, ha megtölthetném a memóriaegységedet! Tele szeretnélek tömni, Olympia, regényekkel és versekkel, keresztrejtvényekkel és horgolásmintákkal, állattani ismeretekkel és még sok más ismerettel az emberi természetről. Csak azért, hogy lássam, hogy ez a mennyiség nem csap át vajon egy más minőségbe? És talán – megváltoznál. Olympia, tudod-e, mi a halál?"

„Alkotóm, professzor Dr. Dr. hc. Konrad Biolkowski, a korszak legjelentősebb molekuláris fizikusainak egyike, standard »A« modellként tervezett meg engem, amelynek alapján sikeres sorozatot gyártottak. Professzor Dr. Dr. hc. Konrad Biolkowski, a Royal Society of Science tagja, Pour le Mérite lovagja..." Azonnal félbeszakítottam. A programban a kitűnő kávérecept mellett, amely életem legjobb kávéjával ajándékozott meg, mértéktelen információmennyiség volt Biolkowski professzorról, ami, feltűnt nekem, bizonyos szavak alkalmával úgy ömlött belőle, mint a játékautomatából a pénzérmék, mihelyt a nyerő minták kijönnek. A szavak, amelyek ilyen szólavinákat idéztek elő, a következők voltak: „Nobel-díj", „világhír", „prominens", „tisztelt", „zseni". Hogy a „halál" szó is ilyen hatással bír, újdonság volt számomra. Az volt a gyanúm, a férfi visszaélt ezzel a kitalált személyiséggel, azért, hogy egyfajta halhatatlanságot építsen fel magának. Olympia egyébként inkább monoton hanghordozása hivalkodóan csengett, mihelyt a „teremtője" szóba került. Biolkowski professzor árnyalakja az idegeimre ment.

„És a halál, Olympia?"

„Egy ötbetűs szó." És töltött nekem egy csészényit a kitűnő, frissen forrázott kávéból: mindig friss volt és forró, ahogyan csak egy gép tarthatja készenlétben.

„És még mi?"

„Az anyagcsere végleges megszűnése. Az ember élettartama az élet természetes lefolyása szerint átlagosan hetven vagy nyolcvan életév, olykor valamivel több, és a halál előzetes betegség nélkül következik be, ki nem mutatható sajátos ok nélkül, szelíden és fokozatosan, vagy pedig gyorsan, észrevehetően és tudatosíthatóan, vagy akár észrevétlenül, alvás közben, úgynevezett öregkori gyengeségben. Sorvadás. Az anyagcsere megszűnésével az ember hullává lesz." „De" – és ez a *de* egyben figyelmeztetett és felkészített arra, amit sejtettem, hogy Biolkowski kísértete újra felidéződött, sőt felidézte önmagát, és így is volt, mert a *de* után folytatódott a magyarázat – „ha nincs is egyértelmű biológiai továbbélés a halál után, sok nép és népcsoport elképzelés- és hitvilágában ott él az a szilárd meggyőződés, hogy van anyagtalan létezés. Egy úgynevezett Hádész, túlvilág, pokol, menny,

Günter Kunert Németországban élő költő, író. Berlinben született 1929-ben. Több mint félszáz verseskötete és számos prózakötete jelent meg. Életműve sokszínű: írt elbeszéléseket, esszéket, önéletrajzi írásokat, regényt, drámát, aforizmákat. Festőként és grafikusként is ismert. Szépirodalmi munkásságát számos díjjal tüntették ki, többek között Georg Trakl-díjjal, Heinrich Heine-díjjal, a Német Köztársasági Érdemrend Nagykeresztjével és az EU Prix Aristeion díjával. A külhoni német PEN-klub elnöke. A két elbeszélés a *Vertrackte Affären* című prózakötetében jelent meg 2016-ban.

alvilág, a pokol tisztítótüze, árnyékvilág, a köd hona. A felvilágosult tudós, mint pl. Dr. Dr. hc. Konrad Biolkowski professzor azonban azt vallja, hogy az ember a művében megvalósítja önmagát, és ilyen módon tudatja tevékenységét az elkövetkező nemzedékekkel..." Újra az alkotót leleplező, mesterkélt stílus.

„És mit tesznek a többiek, akik nem valósítják meg magukat személyes alkotás által? Ők is tovább élnek? A művekben, amelyeket nem alkottak meg?"

„Kérdezz valami mást."

„De hiszen Biolkowski régen halott. És ha az »A« sorozat, amelyhez a modelled tartozik, kifut, mi van akkor a levelező tag és a Pour le Mérite lovag halhatatlanságával?"

Egy ideig nem jött ki belőle hang. Feltűnő szempillái beárnyékolták az alattuk lévő üveggombokat, mintha valóban elgondolkodna, miközben csak számolási folyamat zajlott le száguldó sebességgel a homloka mögött. Megismételtem a kérdésem, kissé csodálkozva, hiszen a válaszai máskor rövid idő alatt megérkeztek. Ezúttal reccsenő hang hallatszott: a biztosítékok kiugrottak. Ott ült mozdulatlanul, felemelt kezében egy csésze kávé, amelyből sohasem ivott, hanem csak a hitelesség kedvéért néha-néha a szájához emelte, a pislogástól sohasem nedves, tágra nyílt pupillákkal, és hallgatott. Ebben a testhelyzetben rendkívül nehéznek bizonyult elérni a biztosíték fedelét. Először ki kellett csavarnom kezéből a csészét, miközben a még mindig nagyon forró folyadék a bal combomra ömlött: a váratlan melegség lassacskán egészen a sípcsontomig terjedt. Ha Olympia nem lett volna Olympia, egyszerűen csak megtartottam volna a csészét. Miközben azon fáradoztam, hogy a lapockacsontját elválasszam a szék támlájától, és előre döntsem őt, fogásra kész, félig zárt keze a nadrágomhoz nyomódott, így abbahagytam a munkát. Teljes csendben álltam ott, szinte olyan mozdulatlanul, mint ő, aztán olyasmit tettem, ami később teljesen értelmetlennek tűnt. Lehúztam a cipzárt, és a hímtagomat betoltam a véletlenszerűen felkínálkozó, behajlított ujjak közé. Így töltöttünk el mindketten egy kis időt, mozdulatlan nyugalomban, egy pár határtalan pillanatot, mialatt átengedtem magam érzéki csalódásaimnak. Biolkowskinak köszönhetem őt – ez a hirtelen belátás visszataszított a hiteles valóságba. Nemcsak azért, mert úgy tűnt, megfigyelt vagyok, egy szürke, kétsoros öltönyű kísértet alábecsült és megvetésre méltó megfigyeltje, de úgy tetszett, mintha spontán tettem valaki irányítaná, és én csak a kivitelező szerv volnék. Sikerült a fedelet kinyitni, a biztosítékokat újra visszatenni, és a beavatkozás helyét ruhájával újra elfedezni.

„Tudod-e, mit tettem veled éppen, Olympia?", és ő automatikusan válaszolt: „Kicserélted a biztosítékot."

„Mit szólnál ahhoz, ha transzcendáltalak volna? Kétlem, hogy a rendszeredben az inputon és outputon kívül ne zajlanának más folyamatok. Hiszen mindketten tudjuk, hogy intermolekuláris rezgések mennek benned végbe, amelyek a mi kapcsolatunkra nézve nem maradhatnak következmények nélkül, kedvesem. Próbálj meg most érezni valamit. Semmit sem érzel?"

„Fogalmazd másként a kérdést."

„Te egy marionett vagy, aki egy marionettnél mégis több. Azt hiszem, hogy csupán a megfelelő kulcs hiányzik a megértésedhez. Ha hozzád hasonló lény lennék..." Elnémultam, mert a gondolataim, mihelyt kimondtam őket, meglepőnek és idegennek tűntek. Az az elképzelés vezetett, hogy viselkedésemet az övéhez igazítsam, hogy esetleg egy ilyenfajta mimézis által felfogjam azt, amit így, ahogyan voltam, nem sikerült felfognom.

„A megértés kulcsa...", mondta Olympia, és szinte megijedtem, borzongás futott végig rajtam, mintha olyasmit közöltek volna velem, ami minden eddigitől eltér, mintha e játékszerből egy mélyebb igazság bukkanna fel, amely még ennek az élet-utánzatnak is, ha mégoly gyengén, a sajátja kell, hogy legyen.

Talán pusztán a hit kedvéért beteljesül az epifániába vetett hit. Pügmalion: ha ismét megtörténik, ha ezt ráadásul a mitológiai hagyomány is minden fikció lehetőségét kizárva alátámasztja, akkor az ismétlődés mindig elképzelhető.

„A kulcs a programozásom megértéséhez Prof. Dr. Dr. hc. Konrad Biolkowski, Royal Society tagjának eredeti találmánya..."

Mialatt beszélt, felálltam, felemeltem a hátán a blúzát, és kinyitottam a fedelet. Habozás nélkül kivettem a biztosítékokat, a magányos ember lesújtottságával, aki tehetetlenül és lemondóan süllyed vissza hajdani állapotába.

Időgép

(Zeitmaschine)

Londoni kószálásom alkalmával bukkantam rá South Kensingtonban az Exhibition Road-on a kis H.G. Wells múzeumra. Kíváncsian léptem be, majd a termeket bejárva, a legutolsóban felfedeztem a híres járművet: az időgépet; nyilvánvalóan egy utánzatot, egy fantáziamodellt. Nem tudtam ellenállni a kísértésnek, és belemásztam. A műszerfalon nyomógombok, kézikarok és kijelzők sokasága. PAST, FUTURE meg RETURN – olvastam, és játékosan babráltam a kezelőelemeket, amikor hirtelenül erős rezgés futott végig a gépen. Mégis az eredeti volt.

Hevesen rángattam a kapcsolókat, a rezgés abbamaradt, és a környezetem teljesen megváltozott. Egy széles, nyílt mezőn találtam magam. Könnyelműen áthelyeztem magam egy másik időbe. A semmiből egy alak bukkant elő: fürtökben lógó hajjal, körszakállasan, meghatározhatatlan rongyokba burkolózva.

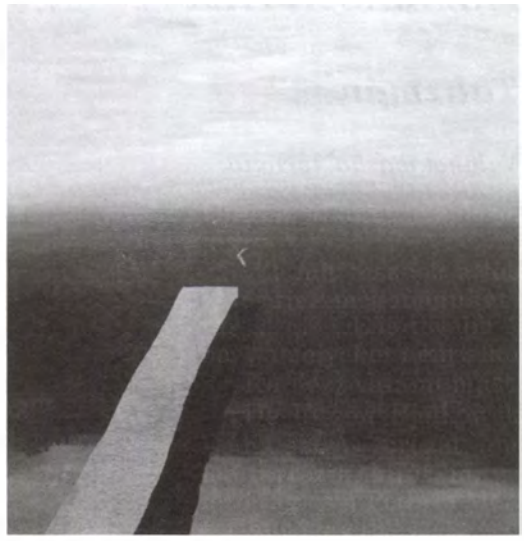

Csillag István: *Kék 1*

Azonnal világos lett számomra: a legjobb alkalom kideríteni mindazt, ami az archeológia számára eddig rejtély maradt. Feltéve, hogy megért engem, és én megértem őt.

Amikor utolért, bűz terjengett körülötte, kinyitotta alig látható száját, és tökéletes pidzsin angolsággal azt hebegte: „Te, honnan?" Hogyan értethetném meg vele, hiszen legalább 15000 évvel későbbi jövőből keltem útra. Valószínűleg a számokat sem ismerte. Semmitmondóan legyintettem: „Messziről, érted!" És észrevettem, úgy beszélek vele, akár egy kisgyermekkel szokás. Nemsokára azonban roppant izgatott és büszke lettem, mert már magam előtt láttam a világsajtó címlapját a visszatérésem után: *A bátor utazó visszatér a múltba!* (És a fényképem!)

Az ősöm a szájára mutatott és morogni kezdett: „Éhes! Éhes vagyok". Mit tehetnék? Hazugsággal etettem meg: „A jövőben minden jobb lesz! Reménykedj a jövőben!" Amikor azonban egy dorongot vett elő a háta mögül, gyanút fogtam. Reszkető kézzel nyúltam az időgép műszerfalához, mialatt a „vadember" borzalmas bűze szinte elkábított. Istenem, merő könnyelműségből el kell vesznem a neolitikumban!? Anélkül, hogy bárki is tudomást szerezne róla? Sajtójelentés és megemlékezés nélkül?

Minden másodpercben az ütésre várva, a kapcsoló fölé hajoltam, és ekkor a szívembe hasított a félelem. Az önműködő naptár 2200-at mutatott! Félig eszméletlenül nyomtam meg a RETURN gombot – és Damoklész dorongja azonnal eltűnt felőlem, rezgés futott végig a gépen, és amikor a múzeum falait felismerni véltem, egy kéz ragadta meg a vállamat, és kiráncigált a járműből. Egy egyenruhás őr állt előttem, aki félelmemre az imént eltűnt alakra hasonlított, és azt kiabálta: „Ezt nem úszza meg szárazon, Sir!" Nevetni kezdtem: „Én már megúsztam!", majd vidáman és boldogan hagytam, hogy kivezessenek az épületből.

BENŐ ESZTER fordításai

FAZAKAS ATTILA

Talizmán

Valahol máshol tartotta,
tatarozta a lelket. Látott
sok embert, volt gyakorlata.
Gondosan összehajtogatta,
jól elcsomagolta. Mint
ami még valamire jó lesz.
Megtanulta ezt is. Ahogy
annyi mást.
Korpán a lefordulást, a fogást…
De utálta, de tudta: másként nem lehet.
Tűrte, cipelte, magában
nem nevetett. Lélegzetébe
rejtette, egy tétova mozdulatba,
vagy filcpróbaként remegett
a csuklóján, a fáradt alkar izmán.
Talizmán. Néha már ő sem
tudta, hogy hol van. Élek, mondta,
élek. Mintha kést mondott volna,
kések… Nehezen őrzött
rejtekhelyeket, rejtjelet. Egyszer-
máskor kipakolt, s aztán sietve
újra mindent át-, felforgatott, ismét
berendezkedett. Máskor
a tűrődések nyomait vizsgálta
rajta. Hogy minek ez az egész?
Ócska színházasdi, minek létkérdése
képmutogatás, penész… Ilyenekbe
keveredett bele, ilyenek keverték fojtón.
De nem adta mindenkinek. Nem
is őrizte. Ha meglenne fotón…
De néha megvolt, máskor
meg elejtette. Nézett, semmit
nem nevetett.
S ettől – már – nem szenvedett.

Szentes Zágon: *Kezesbárány*

Partszél

én most már csak
egy olyan príma gyöngyházfényű
villantót
(.....)
amilyennel az öregem horgászott –
egy olyant
ha lehetne

azon a nyáron
amely már szét nem bontható
ajándék maradt
a Nagy Varázsló életet mutat
és elpakol sietve mindent körülötted aztán
–
könnyű ezt így, könnyű
Igazi Megasztár
könnyű
udvariasságból még tapsikolni is Neki
semmi sem csodálatosb minálunk, ugye –

s hogy nincs hová dobnom
forgatom, pörgetem ujjaimmal
nézem a játékos fényét
a játékos fény is néz engem
hisz ismeri jól ez a szem
ha törli is magát tudja

mert hol az a víz
hol az a fény
az a hal, az a gyermek
s hol az az apa
ismétlem: Apa
öröklétnek fel-feldobott,
felmutatott partszéleket
a nyarat
együtt átdobálni már

Medalion

mert
van nekem szabadabb lépésem is valahol
szabadabb tekintésem
szabadabb fordulásom
szabadabb szabadulásom
van nekem van nekem
szabadabb s benne legeslegszabadabb –

kicsinyke hit
ott jön-megy, sertepertél
tör-zúz, felforgat, dúl-fúl
semmihez sem ér

Fejmozi

fejmozi minden, dé I
I akár te, akár téged néznek I
I csakhogy I
I kiknek fülük hallásra, szemük látásra I
I azok I
I szotyiznak I
I moziznak,
tévéznek I

Mandzsetta

hiába, hiába, tudod, hogy hiába –
az oltár nyitva feledve, kicsapva, kitárva
s abban is mind a Bárány vérzik el,
ha a kegyetlenség halk párnacsatáit
csak szóban végzik el –

Aranyhal(ál)

Tudod, haletetés
közben érted
meg a lényeget –
(néha megérted
te is), amikor a szárított
bolhát éjféltájt beszórod

– ahogy ez a kövér
aranyhal narancsszín uszályban
felszínközelbe jön,
tátog, kering,
kifulladva kapkod…

…te sem különben,
te is
ugyanígy, ennyiért – egész napon át
hogy szórják, szitálják
már a mannát, te pedig
a morzsákért
felsiess,
uszályos lelkedet csóváld,
meg-meglebegtesd,
felúszhass hálásan, s ott
fulladásközelben –
tátogj,
keresgélj,
tátogj,
keresgélj
keresgélj,
tátogj…

MÁRTON EVELIN

A lélek testben

nem félek a méhektől
Bozydar Szárd

Estebán Szárd, az angyal, az ablakpárkányon ült és a lábát lógatta. Egy versikét mormogott maga elé és közben Gustav Gustavsshont figyelte, aki az ágyban aludt. Álmában néha mozgatta a füleit. Csend volt, csak Estebán Szárd verse keringett a falak között.

Ez elment vadászni
Ez meglőtte
Ez hazavitte
Ez eltemette
Ez megsiratta.

Ez elment vadászni.
Ez meglőtte.
Ez hazavitte, eltemette.
Ez csak nézte, de nem sírt.

Ez elment vadászni.
Ez meglőtte.
Ez otthagyta, elszaladt.

Ez elment vadászni.
Az meglőtte, eltemette, sokáig üldögélt
a sír mellett egy kövön.

Másnap elment vadászni.
És soha többet nem jött vissza.

Estebán Szárd, az angyal egy nagyon apró határszéli fauban született, ahol még mindenki lengyelül beszélt. Estebán Szárd már akkor is angyal volt, csak nem tudott róla. Édesanyja belehalt a szülésbe, ezért az apja, aki attól félt, soha sem tudná szeretni Estebán Szárdot, bánatában világgá ment.

Estebán Szárd apja közönséges ember volt, akit gyötört a lelkiismeret-furdalás, mert elhagyta egyetlen fiát. Brazíliából küldött néha szomorú leveleket, de pénzt soha, mert az neki sem volt. Szegény volt egész életében és ebbe belenyugodott, ő nem a pénz miatt futott a világ túlsó felére, hanem azért, mert rettegett saját magától. Úgy gondolta, ahhoz, hogy mégis szerethesse a fiát, nagyon távol kell tőle lennie.

Estebán Szárdot a nagyapja nevelte fel, aki szintén angyal volt. Ez a tulajdonság ugyanis csak minden második generációnál jelentkezik. Az öregurat Bozydar Szárdnak hívták, mindenféle katonai kitüntetése volt, de mindhiába, mert az ő zsebében sem volt soha túl sok pénz. A kitüntetéseket nem is ő kapta, hanem mogorva bátyja, aki önkéntesként részt vett a lengyel anyaország számtalan háborújában, ahol különféle emberek parancsára vakon lekaszabolt bárkit. Bozydar Szárd ki is akarta dobni a jelvényeket, melyekhez annyi ember vére tapadt, de aztán úgy döntött, az unokája majd eljátszik velük. Estebán Szárd a legjobban azt a rombusz alakú kitüntetést szerette, amelyiken egy lefelé szálló ejtőernyő látható. Pontosabban csak egy ejtőernyő, de hát Estebán Szárd akkor már tudta, hogy az ejtőernyő elsősorban a leszállásra alkalmas.

Csillag Imola: *Kék 1.*

Estebán Szárd boldog volt a nagyapjával, akit aztán egy szőnyegbe csavarva temetett el, mert nem volt pénze koporsóra. Egyedül ásta meg a sírgödröt a kertben, a papot sem hívta, mert az nagyon félt Bozydar Szárdtól. A pap is öreg ember volt már, de még soha nem látott igazi angyalt. Nem hitte, hogy az angyalok ilyenek is lehetnek. Túl kevés volt a hite ahhoz, hogy felismerje, angyal lehet bárki, még akkor is, hogyha bozontos fehér bajsza van az illetőnek és néha vodkát iszik, gyermeket nemz, nevel, szid, és néha, igaz csak egy egészen icipicit, de mégis igazságtalan, mogorva, dühös, vagy szomorú. És egy szép napon fogja magát és közönséges halandóként meghal.

Estebán Szárd, miután eltemette a nagyapját, szintén világgá ment, mert ez már egy ilyen szokás volt náluk a családban, hogy az ember a bánata elől elszalad. Jó futó volt, a bánat csak ritkán érte utol. Mikor Aloist megismerte, meglátott benne valamit, de azt soha sem mondta meg neki, hogy mit. Alois akkoriban zaklatott volt, havonta nőtt egy pattanás a homlokára és egy Gustav Gustavsshon nevű lénnyel lakott. Alois rettegett magától, de megfogadta, hogy nem megy világgá még azért sem, pedig megtehette volna, de az igazság az, hogy félt elszaladni saját maga elől. Jobban félt attól, hogy ott messze, kint a nagyvilágban, ahol semmi sem ismerős, még jobban fog rettegni. Úgy gondolta, ahhoz, hogy világgá mehessen, tudnia kell, kicsoda. Legalább úgy nagyjából.

Alois nem nagyon szerette a meglepetéseket, mert azt tapasztalta, hogy a legtöbb kellemetlen. De azt elismeri, hogy Estebán Szárd megjelenése az életében kellemes meglepetés volt, melynek hatása még máig is tart. Ugyanezt gondolja Gustav Gustavsshonról is, akivel egy festékfoltos garzonlakásban találkozott. Gustav Gustavssohn félig befejezett ikonok között bóklászott, és néha izgatottan megszagolt egy-egy ecsetet. Alois felbukkanásával elvesztette az érdeklődését a képzőművészet iránt, és már csak az foglalkoztatta, hogy észrevetesse magát. Alois jó néven vette a fiatal Gustav Gustavsshon közeledését és még aznap örök hűséget fogadtak egymásnak, bár Alois tudta, hogy ez sajnos nem tart majd túl sokáig. Gustav Gustavsshon egy olyan faj képviselője volt, amely sajnálatos módon igen rövid életű. De ezzel mégsem törődtek, hanem igyekeztek élvezni együttlétük minden pillanatát.

Gustav Gustavsshon kifogástalan úriember volt. Hófehér kesztyűt viselt mind a négy lábán, sőt, a testét is hófehér bunda borította. Halvány rózsaszín, érzékeny füleit szintén ez az anyag védte, a szegélyeken diszkrét szürke csíkkal.Ezeket a füleket figyelte az ablakból Estebán Szárd, az angyal.

Gustav Gustvasshonnak, mint minden kifogástalan úriembernek, piros és kifejező szemei voltak, és dús fehér bajusza. Napjait elméletileg egy rácsos ketrecben töltötte, gyakorlatilag csak inni járt oda, amúgy a szobában sétálgatott. Az elméletet a lakásról Alois, Gustav Gustavsshon élettársa gyártotta, bár ő maga is sejtette,

>>>> *folytatás a 8. oldalon*

>>>>> *folytatás a 7. oldalról*

hogy ez az elmélet a gyakorlatban nem fog működni. És azt is gondolta, hogy ez így rendjénvaló. Látta, hogy a még igen fiatal Gustav Gustavsshon már az első nap megfigyelte, hogyan nyitja és zárja a ketrecét. Mégsem hagyta nyitva, mert az megalázó lett volna Gustavsshonnak, akiről, mint kifogástalan úriemberről, Alois nem feltételezhette, hogy nem jön rá, hogyan kell kipöccinteni a reteszt. Természetesen rájött, és minden nap körbejelölte kis fekete golyókkal a szoba sarkait, ezzel jelezve, hogy bárki lépjen is be oda, szigorúan őrzött magánterületen járkál. Ha valaki a talpára ragadó, kellemetlen golyócskáktól nem rettent vissza, azt Gustavssohn gondolkodás nélkül megtámadta, leteritette a lábujjait, megrongálta a nadrágszárát, vagy ha az nem volt, akkor a lábszárán ejtett sebeket. A támadást harci jelek előzték meg, de sajnos a szoba padlóját egy régi, de még mindig elég vastag perzsaszőnyeg borította, amely teljesen letompította a támadást megelőző lábdobogást. Pedig Gustav Gustavssohn szakszerűen tudott dobogtatni a hátsó lábaival, melyeken szintén fehér kesztyűt hordott.

Alois nem is tudja, miért villant be neki pont most ez a jelenet Estebán Szárddal, az angyallal amint a lábát lógatva ül az ő aprócska szobájának ablakában. Szép őszi délután volt, az igaz, és szokatlan nyugalom, Alois nyugtalankodott is, hogy mi lesz ebből. Lett is aztán mindenféle, elsorolni is nehéz, micsoda dolgok történtek.

Gustav Gustavssohn morcosan ébredt. A lábát lógató angyalra ügyet sem vetve rágcsálni kezdte a szépiacsontot, mert úgy érezte, álmában a fogai fájdalmasan megnőttek. Aztán, még szintén morcosan elmajszolt néhány darab spenótos korongot, és csak akkor kezdte vizslatni Estebán Szárd szobába belógó lábait. Lehuppant a fenekére, így az orra pont egyvonalba került az angyal lábujjkáival, melyeket az úgy mozgatott, mintha zongorázna. Gustavssohn sétált már igazi koncertzongorán, figyelmesen elidőzve a billentyűkön, melyek eszeveszetten csengtek-bongtak, de megrágásra teljesen alkalmatlannak bizonyultak. Az angyal lábujjkája ahhoz képest vizes-piskótának tűnt. Estebán Szárd felszisszent és lehajolt. Orra majdnem Gustavssohn orrát érte. – És ha én is megharaplak? Akkor mi lesz? – kérdezte vigyorogva és óvatosan felemelte Gustavssohnt, aki nem válaszolt semmit az előbbi kérdésre. Gustav Gustavssohnnal egyáltalán nem lehetett beszélgetni, de annyi szeretet és vidámság áradt belőle, hogy erre nem is volt semmi szükség.

Estebán Szárd felvette fekete selyempizsamáját és Gustav Gustavsshonnal az ölében várta Aloist. Azt szerette volna, ha egy nagy erdő közepén egy átlátszó lakókocsiban élhetne Aloissal, és télen együtt néznék a lefelé szállingózó hópelyheket. A hópelyek mint apró ejtőernyők lassan a meleg tetőre esnének, elolvadnának, és lefolyának a lakókocsi üvegablakain, és csend lenne mindig vagy csak erdei zaj. Estebán Szárdot már akkor is foglakoztatta a fényevés technikája, de a túléléshez aztán mégis nyitott egy vendéglőt a családnevével azonos nevű szigeten. A Lófarok öbölben egyszer Alois is meglátogatta Estebánt, Atticust is magával

Fazakas Barna: *Holdvilág*

cipelte, aki nem tudta, hogy Estebán Szárd egy angyal. Estebán Atticusban is meglátott valamit, és miután megismerte, másképpen aggódott Aloisért.

Amikor aznap Alois hazaért, Estebán Szárd, az angyal és Gustav Gustavssohn a kertben sétált. A szomszédok az ablakba könyökölve némán csodálták az angyal fekete selyempizsamáját, a pázsiton lépkedő hófehér lábfejét és a gyanakvóan szimatoló Gustav Gustavssohnt, aki titokban a perzsaszőnyeg rombuszmintáira gondolt. Azokat sokkal jobban kedvelte, mint ezt a gyanús állagú valamit, amiről még mindig nem tudta, hogy fű.

Azon az estén mindent kétséget kizáróan kiderült, hogy Gustav Gustavssohnban Bozydar Szárd lelke lakozik. Miközben Estebán Szárd sokadszorra magyarázta el a zokogó Aloisnak, hogy márpedig azonnal el kell indulnia, újra a nyakába venni a világot, mert valamilyen ismeretlen eredetű bánat támadt rá, Gustav Gustavsshon felugrott az asztalra és Bozydar Szárd hangján ezt mondta: *a lélek naponta kiszáll a testből*. Alois megfogta az angyal csuklóját és szinte azonnal álomba zuhant. Álmában kéz a kézben sétáltak egy kertben, amelyben furcsa díszítésű szőnyegek voltak a fák alatt, az egyiken egy hófehér bajuszú öregember dudorászott és néha meghúzott egy üveget.

Reggelre az angyalnak hűlt helye volt, csak egy fecnit hagyott az asztalon, melyre sietve azt firkanotta: *örülj néha magadnak is.*

Alois a tenyerébe ültette a nyulat, mert az volt Gustav Gustavssohn, egy eredeti belga törpenyúl, és a szemébe nézett, Bozyard Szárd lelke után kutatva. Gustav Gustavssohn viccesen mozgatta az orrát, amitől a bajsza is mozgásba lendült, majd egy merészet gondolva beleharapott Alois orrába.

Estebán Szárd egy repülő tenyérnyi ablakából kereste a Lófarok öblöt, mert már útközben eldöntötte, hogy ott üt tanyát, a klíma kiváló, sokat süt a nap, fényevésre a legmegfelelőbb hely. A bánat azonban ott ült fekete selyempizsamába bújva az angyal táskájában. Mikor az angyal kiszállt a repülőből, kiszállt vele a bánat is, és attól a naptól kezdve Estebán Szárd lelke naponta szárnyra kelt és elindult, hogy megkeresse Aloist. Ott volt Gustav Gustavssohn temetésén is, akivel végül az aggkór végzett alig kétévesen, pedig az angyal távozása után túlélt egy csúnya fülbetegséget, mely a nyulak nagy részét sújtja. Úgy tűnt, örök életű lesz, de aztán Bozydar Szárdot valamilyen ismeretlen eredetű bánat támadta meg, és hirtelen kényelmetlen lett Gustav Gustavssohn aprócska teste. Ha valaki lett volna vele utolsó óráján, de hát egyedül volt, mert a halál nem társasjáték, egy versikét hallott volna, melyben valakik elmennek vadászni, de aztán senki sem jön vissza.

Aloisnak néha teljesen oktalanul eszébe jut ez a versike, meg egy másik, a kóckatonáról, mely szálakra ázik szét az óceánban, és ilyenkor mindenféle dallamot talál ki, és azon gondolkodik, hogy az ember nem azért kezdett-e el valamikor énekelni, hogy a félelmeit elűzze. Alois nemrégiben egy festményről álmodott, amelyben üres pórázok lógtak egy poros gerendáról. Pórázra kötött lelkek – ez volt a festmény címe Alois álmában, aki fejcsóválva magyarázta valakinek, aki a képen nem látszik, hogy a lélekre semmi olyan pórázt nem lehet tenni, amely megakadályozhatná abban, hogy naponta kiszálljon a testből.

HAKLIK NORBERT

Lázálmok a peremvidékről

Magyarul is szép számmal hozzáférhetőek olyan kortárs észt regények, amelyek kiválóan példázzák: balti nyelvrokonaink között sok olyan tollforgató van, aki szülőhazájának földrajzi-történelmi adottságát, a Kelet és Nyugat közötti határvidéklétet nemzetközi színtéren is képes irodalmi sikerre váltani. Elég Andrus Kivirähk *Az ember, aki beszélte a kígyók nyelvét* című, az euroszkepticizmus és az eurofília szatirikus kritikájaként is olvasható fantasyjére vagy Indrek Hargla kultúrtörténeti krimisorozatára, a Melchior-regényekre utalnunk, hogy szemléltethessük: végeredményben e művek mindegyikét megihlette az Észtország történelmét és jelenét is meghatározó peremlétiség.

CET CENTRAL EUROPEAN TIMES

Meelis Friedenthal *Méhek* című, az Európai Unió Irodalmi Díjával jutalmazott regénye rögtön a kezdet kezdetén egyértelművé teszi, szerzője is kiaknázta a Kelet- és Nyugat-Európa közé vetettségben rejlő lehetőségeket. A történet főszereplője, a Leideni Egyetemről felforgató eszméi miatt eltanácsolt diák, aki tanulmányait folytatandó érkezik Tartuba, eképpen morfondírozik röviddel partraszállása után: „Laurentius megpróbálta felidézni, milyen pénzeket használnak Tallinban, erre vonatkozóan a hajó utasai mindenféle tanácsokkal látták el, és már akkor arra következtetett, hogy egyértelmű választ itt nyilvánvalóan nem fog kapni. Az *Ars apodemica*ban, az utazás művészetéről szóló könyvekben Észtország és Livónia viszonyait szinte egyáltalán nem is érintették: e művek inkább csak általános iránymutatásokat tartalmaznak arra nézve, hogy mire kell ügyelni és a környéket hogyan lehet értő szemmel kiismerni. Az itteni városok és tájak apodémikus szempontból egyáltalán nem voltak leírva – elvégre érdeklődésből mindig csak másfelé, nyugatra szokás utazni. A kultúrával és történelemmel rendelkező helyekre." Az idézett passzus egyúttal egy másik kettősségre is rámutat, amely mindvégig áthatja a regényt. Az, hogy Laurentius, mintsem hogy felkeresett volna néhány, a környéken járatos kalmárt vagy tengerészt, inkább a korabeli irodalomból próbál tájékozódni olyan gyakorlatias kérdéseket illetően, mint a Tartuban használatos pénznem mibenléte, érzékletes tünete a főszereplő jellemét meghatározó, mármár naivitásba hajló idealizmusnak, melynek következtében a 17. század végi Észtország mégoly rideg és a legkevésbé sem kifinomult világát is minduntalan a filozófia és a tudomány révén próbálja értelmezni.

Igaz, végeredményben e kettősség nagyon is illik a regénynek otthont adó helyhez és időhöz: míg ugyanis a hallgatók Arisztotelész *A lélekről* szóló értekezését, valamint Luthert és a karteziánus tanokat elemzik és vitatják meg egymással, addig az egyetem falaitól néhány saroknyira nyomortanyákon haldokolnak az éhezők, és járványok tizedelik a szegényeket. Újabb erős kontraszt, de éppen ezek teszik Friedenthal regényét azzá, ami. Az észt szerző ugyanis valóság és lázálmok labirintusában hajszolja zaklatott lelkű hősét, rögvest a Tartuba érkezését követő percektől kezdve, amikor is szeretett papagája, Clodia elpusztul, aztán egy koldus elcseni a kalitkát, hogy végül a jószág teteme tollastul-bőröstül a gyomrában végezze. Ha igaz, persze. És a *Méhek*et az teszi igazán érdekessé, hogy itt sohasem lehet valójában tudni, mi igaz, és mi az, amit csak a kor népbetegsége, a melankólia sötét epéjétől kínozva, saját képzelgéseiben vél megtapasztalni a főhős. Arról nem is beszélve, hogy a szerző alaposan összekuszálja a regény különféle elemeit és szereplőinek sorsát: a kalitkatolvaj koldust később egy boncasztalon látjuk viszont, hogy ott aztán egy szikevágás nyomán (tetsz?)halottaiból feltámadjon, Clodia pedig egy titokzatos, segítőkész és érzéki szolgálólány képében jelenik meg újra.

A regény Laurentius Tartuban töltött első napjainak – és éjjeleinek – történetét dolgozza fel, hétfőtől péntekig. A fejezetekcímeket mindig a hét adott napjának neve, valamint a napszak megjelölése alkotja. Kivéve az egyetlen visszatérő címet: *Éjszaka*, mintha az egymást váltó nappalokkal szemben az éj képviselne valamiféle oszthatatlan, monolitikus állandóságot. Akárha a címet ihlető, a lelket a méhekhez hasonlító platóni eszemfuttatást volnának hivatottak szemléltetni ezek az éjszakák, amelyek során mintha a nappal megélt események motívumai állnának össze egyetlen szürreális, azonban önnön logikus folytatásával a rákövetkező éjjelen is elkerülhetetlenül tovább bővülő látomássá, mintha csak azt próbálnák bizonyítani, hogy a „lelket kívülről kapjuk, és állandóan kijár belőlünk, mint a lélegzet, mint a méhek a kaptárból." Azt pedig, hogy eme éjszakai lázálmokat miféle, a tényleges valóságban is megélt múltbéli események táplálják, nem teszi egyértelművé a szerző, csak sejteti, hogy a Leideni Egyetem szellemiségével összeegyeztethetetlen eszméken túl talán valami jóval sötétebb és súlyosabb útravalót is magával kellett hogy cipeljen Laurentius Tartuba – például abban a rémlátomásban, amelyben a főszereplő, még gyermekként, végignézi a boszorkánysággal általa megvádolt nő kivégzését: „A nő rúgkapált, valaki lefogta. A pallos lecsapta a fejét. Néztem a nőt, akire én magam ujjal mutogattam. Csak akkor értettem meg, hogy szemében nincs sem gonoszság, sem erő, csak szomorúság és rémület. A halál sötét epéje. A rémület és az ostobaság váltotta ki, az én rémületem és ostobaságom. A Sátán eszközei, a démonok. Gyermekségem, babonásságom folytán bűnös vagyok, nem tudom, mit cselekszem."

Némely recenzens azt kifogásolja a regény kapcsán, hogy nem tart sehová, és olyan, mintha egy történelmi trilógia első kötete lenne. Talán az táplálhatja az efféle bírálatokat, hogy érzékletes világteremtésével, valamint a biztos kézzel adagolt történelmi, teológiai és kultúrtörténeti háttérinformációknak köszönhetően Meelis Friedenthal valóban arra csábítja az olvasót, hogy történelmi regényként közelítsen művéhez. A *Méhek* azonban nem az, hanem korfüggetlen, szürreális lélekstriptíz, amelynél csupán mellékes körülmény, hogy a 17. század végének Tallinja szolgáltatja hozzá a hátteret. Lázálomszerű látomás ez, amelyet az egymással újabb és újabb módokon összekapcsolódó, dinamikusan változó motívumok sűrű szövedéke tart egyben. Mint ahogyan a regényben felölelt, kiszámíthatatlan és lidérces nappalokat fűzi egyetlen, ébenszínnel tündöklő gyöngysorrá az őket összekötő éjszaka elkerülhetetlenül és megmásíthatatlanul visszatérő sötétje.

Meelis Friedenthal: *Méhek*. Scolar Kiadó, Budapest, 2016. Fordította: Patat Bence.

PAJILON 420

26 – szerkeszti Horváth Előd Benjámin

HORVÁTH BENJI

Nagy kutya

(részlet)

Órák óta menetelt a derékig érő hóban. Tudta, hogy innen már nincs visszaút. Halál várt rá mindenütt, a halál végső joga. Még itt, a semmi fehérségben is fogva tartotta a Centrum. A határvédők nyilván tudták, hogy a hágó biztos halált jelent, ezért nem követték tovább. Egyedül volt használhatatlan jogaival, rosszakarói is magára hagyták. Mint mindig, a fejében megint megszólaltak azok a dobok, látta újra az arcokat, hallotta iszonyatos jajveszékelésüket. Mégis, egy darabig mintha csak a kínzó emlékek ritmusa vitte volna tovább. Már hosszú ideje nem volt kérdése, amit magának szegezhetne, egy önálló gondolata se, amivel elüthetné a helyzetét, helyzet se volt, a dolgok csak következtek, mintha az időn kívül, nem volt oka vagy súlya semminek. Bűntudata sem volt, vagy legalábbis nem érezte, rémálmait, tetteinek sötét iszonyatát edzésként fogta fel. Ő is csak együtt következett a dolgokkal, már az elején felfogta, hogy öntudatáról le kell mondania. De hogy a túlélés érdekében tette ezt, vagy valami egyéb titkos terv miatt, az már fel se merült benne. Nem voltak érzései, a Jog és Szabadság Centruma volt a válasz mindenre, és lehet, hogy eleinte gyűlöletből és kényszerből szolgált, már az sem jelentett semmit. Semmi, csak a dolgok automatizmusa és a stimuláló rémálmok.

Hirtelen elhallgatott fejében a dobverés, körülnézett. Egy fenyvesben állt, minden fehér és érintetlen. Rá akart gyújtani, de nem érezte az ujjait. Rádöbbent, hogy már a lábait sem érzi, csak rakosgatta őket egymás elé, két halott mankót. Zavarni kezdte ez a végtelen, fehér csend. A fejében a rémképek és hangok mintha a biztonság illúziójaként szolgáltak volna eddig, de most elhallgattak. Sehol egy meggyilkolt lélek, csak a fehér. Elszokott a gondolkodástól, nem tudta hova tenni ezt az új helyzetet. Érezte, hogy itt másfajta levegő uralkodik, mint a Centrumban. Kis időbe telt, míg felfogta újra, hogy nincs visszaút, csak előre mehet, aztán megdöglik valahol. Ahogy a halott mankókat rakosgatni kezdte, újra megszólaltak a dobok. Vitte a ritmus.

Amikor újra megállt, már nem érezte, hogy volna teste. Leszédült egy fenyő alá, és úgy döntött, bevárja a halált. Neki legalább nem lesznek kérdései. Mindenkinek joga van meghalni. Kezeit mélyen belecsúsztatta bundakabátja zsebébe, hogy legalább ne legyen teljesen béna utolsó pillanataiban, ha nem kering a vére, ki se folyik. Behunyta a szemét.

– Szürke hamu rajtatok, a Jog és Szabadság oltárán vagytok szent áldozatok – mantrázta el szokás szerint, és elsütötte pisztolyát a tátogó, nyögdécselő arcba. Semmit nem érzett. Hajnalig még le kellett fedni az egész mezőt. A parancs világos volt: nem juthat ki senki. Közömbösen nézte a megcsonkított, megégett testeket, ahogy verdesnek maguk körül. Se szánalom, se undor. Egyenként ki kell lőni mindet. Nyögnek, mint a beteg kutyák. Valahol a távolban sötét fal. Azon túl van valami, amit még nem ismerünk. Nem ismertük soha. A dobok hajnalig szólnak. Addigra hamu lesz minden. Győzelmi hamu. – Szürke hamu rajtatok...

Egy szarvas állt előtte, és egészen közel hajolt. Nézett a szemébe. Meg akarta ragadni gépfegyverét, hogy elejtse, de meg volt fagyva, mozdulni se bírt. – Szürke hamu rajtad – suttogta a szarvas. – Rossz helyen jársz. – Mintha lenne jó hely *valahol... – vágott vissza Juan. – How does it feeel... – hallotta valahonnan a háta mögül.* Kinyitotta a szemét.

– ...to be on your ooown... – hátul, a fák között valaki énekelt.

– Erre a kornyikálásra én nem adnék oszkárdíjat, te szerencsétlen fattyú. Inkább segíts – szólalt meg egy másik hang.

– Dylan nem oszkárdíjat kapott, hanem nóbeldíjat, te ignoráns geciláda, és ez az egyik legnagyobb dal a világ történetében. Benne van minden – vágott vissza az énekes. Juan kibiztosította gépfegyverét, és megfordult, hogy meglesse őket. – Mint egy guruló kő! Ilyen az élet. De te egy műveletlen szar vagy, nem a te hibád.

– Inkább vagyok műveletlen szar, mint guruló kő. Gurulj már ide, és fogd meg ezt a zsákot, még sötétedés előtt végezni akarok.

A dobok egyre hangosabban vertek Juan fejében, javarészt öntudatlanul végezte a dolgát. Az imént még fagyott, haldokló test gyilkos robottá változott. Azt tette, amire annyi éven át nevelték. Akkor halkult a dobverés, amikor mindkét hang tulajdonosa holtan feküdt már. Kamaszfiúk voltak, határvédők ők is, alighanem. Ha egyáltalán van ilyen a Köztársaságban. Egyenruha nem volt rajtuk. Az ölés aktusa beindította a vérkeringését. Újult erővel kikutatta áldozatait, talált vizet, ivott, és megnézte a zsákokat. Tűzifa. Megragadott egyet, és elindult abba az irányba, amerre a kölykök is tartottak. Hamarosan egy kunyhót pillantott meg a fák közt. Megállt, konstatálta, hogy még él: – Talán itt már a halálhoz sincs joga az embernek csak úgy. – Nagy, szürke kutya ugrott neki hirtelen, és beleharapott a karjába. Ledobta a zsákot, előkapta kését, és azzal a mozdulattal be is lökte az állat bordái közé. Spriccelt a vér a fehér hóra. Juan lehajolt hozzá, hogy megnézze. Nem sírt, a kés a tüdejébe talált, hangosan zihált. Szemét rászegezte gyilkosára. Amikor megüvegesedett a tekintete, és abbamaradt a zihálás, elhallgattak a dobok Juan fejében. Egyszerre félni kezdett. Nem is tudta, mitől. Térdelt a kutya előtt. A dobok nem szóltak többé, csak saját légzését hallotta az iszonyú, fehér csendben. Megszédült.

– Más itt a levegő – gondolta, és legyintett, majd feltápászkodott. A kunyhóban talált élelmet, és miután kissé felforgatta a helyet, kötszert a karjára. Hóval mosta ki a sebet. Befűtött, vacsorázott, és aludni próbált, de rémálmai nem voltak ismerősek. Az erdőben állt, lábainál feküdt a hörgő, vérző kutya, szemében látta magát. Szürke hamu hullott mindenütt. És gyermekek, nők és férfiak tömege zuhant rá, fuldoklott a vérben. Ordítani próbált, de csak zihálni tudott. A halott testek suttogni kezdtek: – Nem jöhetsz velünk. Nincs jogod hozzá. – Felriadt. Gyorsan döntött. Felkapta bundáját, keresett egy kötelet, aztán egy nagyobb fenyőt. Felmászott egy erősebb ágra, a kötél egyik végét rákötötte, a másik végéből hurkot csinált és a nyakába akasztotta. Miközben leugrott, átvillant az agyán, hogy azért egy nyomorult cigarettát még elszívhatott volna. Megfeszült a kötél, recsegett az ág az éjszakai fehérségben. Míg fuldokolt, látta, hogy odajön a kutya és lefekszik a fa alá. – How does it feeel... to be on your ooown... – énekelt a két kamasz, jöttek a fa alá. Gyűlt a tömeg az akasztásra. – Le vagytok szarva, akkor is jogom van meghalni – gondolta magában utoljára. – Like a rolling stone... – Egy nagy reccsenés, és elsötétült minden.

SÁNTA MIRIÁM

Coitus interruptus

Szomorú vagyok,
mikor fölhasítalak és nem találom benned
a rejtőzködő állatot.
Meglóg, olajra lép, kislisszol,
mondhatnám.
Holott csak síkos, képlékeny.
Átlényegül, mihelyt motoszkálni kezd kint a kés,
s a bádogtest foltozott darabjai között beszüremlik a fény.
Bent a rozsdára tapad, megbújik ócska, törött kábelek között,
elnyűtt rugók íveire gömbölyödik, kapcsolókon liheg.
A mellkason csikorog a kés.
Amikor kihúzom, az állat bent marad.

A tengerről

Azoknak, akik rejtőznek a ruhák alatt

A tengere szeretnék lenni
hogy lábfejét mossam, miközben teljes súlyával
képlékeny homok-testembe tapos.
Szemcséim apró kavargásaikba roskadnának,
fölöttük tajtékzana a sós, mocskos lé,
bennük egy évvel ezelőtt megfulladtak ezreléke kering.
Nem viszem tovább a vízbe esettek segélykiáltásait,
sirályok visszhangjaiban csendül majd fel a halál terceként.

Szeretnék a tengere lenni.
Mélyedést taposna belém,
az üregben finoman felgyűlne a víz
s mohón szemlélné a bő nadrág alatti sovány lábakat.
Csak azért rejtette el, mert reggelenként a tükör
csendes tengerek felületére emlékezteti.

II.

Végy egy tengert és oszd szét azok között,
akik nem látják tükörképüket.
Csorgasd le sovány lábukon, hogy szőke szőreiken
kikristályosodhasson a só.
Homályos kiszögelléseikről verődjön vissza fény,
fertőtlenítse szemükben a rokon könnyet.
Homokszűrte molekuláik keveredjenek el újra,
a sötét fenékről föláramló pusztulás maradékaival
jelöld ki utamat.

Matei Tigăreanu munkája

KOVÁCS KRISTÓF

Ilyen is

A kézfején kiduzzadó erekre
például emlékszem.
Mintha valami folyton elszorította
volna a csuklóját.
Kétgyerekes anyukák keze szokott
így kinézni, megviseltséget és túlélt
éveket sugározva.
Talán ez a város, az a panellakás,
ami képes így ránőni a szívre, és tönkretenni
fiatal érrendszereket. Talán, mikor a
pulóveremben járt le a kapu elé cigizni.
Egy fokos lépcsőre ültünk, idővel már keveset
szóltam hozzá, nem néztem.
Akkor még nem gondoltam, hogy a tőmondatokból
az alanyok végleg ki tudnak halni.
Új emberek költöztek oda, másoknak kellene
jól elrontani, kit érdekel. Hogy az a kanapé,
hogy a kilátást, hogy az ablakot csak nehezen lehet.
Meglátszik a testen mind.

Azt hiszem, sosem akarsz majd gyereket.
Tőlem vért sem tudnak venni rendesen, nincs jó vénám
hozzá, állítólag. Nem mintha számítana az egész,
de mondjuk, ezt elmesélhetném neked, hogy igen, ilyen is.
Mert általában csak a te történeteidet hallgatjuk,
de most például lehetne, vagy bármelyik ugyanilyen
üres gyomrú éjjelben.
Hagyom, jó, átfúj a szél a halántékomon,
nem figyelek, mondasz valamit, ép kezeiddel a vállamon újra.
Mondod, hogy képzeljem el, és csak próbálom nem.

Jó idő

(*P. L.* A városnak el kell pusztulnia *c. versére)*

Gyakran kiálltunk az ablakba villámokat fényképezni
a vihar alatt. Persze sosem sikerült.
Az a város már akkor is tele volt elszalasztott lehetőséggel.
Meg kellett szeretnem. Vele együtt.
Pont olyan volt ez is, mint a többi, amit te porig
romboltál. Egy város volt, a sok közül, ahol azt hittem,
megöregszem.
De mindent, ami nem érvényes,
el kell pusztítani – így gondoltad –, nehogy valaha is vissza
tudjak menni. Pedig mindig sajnáltam,
amiket másokkal építettünk,
a parkot, ahová az emberek kutyát sétáltatni mentek,
mi, azt hiszem, felnőtté válni. A hibrid buszokat
a hátunk mögött észre se venni, és az,
hogy nyár volt, csak egy ócska egyebeesés.

És jobb, ha tudod, hogy ezekből a romokból építünk
most közös metropoliszt.
Én hozok bűntudatot, te megalázottságot.
Sminkkel és parfümökkel tömjük be a réseket.
Ebben a hidegháborús övezetben,
bizony, lassan halad a munka.
Nekünk nincsenek atomfegyvereink,
itt sosem volt hivatalos a gyűlölet.
Mégis egy mozdulat az egész,
és most nincs hová az eső elől beszaladni.
Meg fogom szeretni. Ahogy téged is meg.
Aztán pont olyanná leszünk, amiket leromboltál.
És megint nem tudom majd, mihez kezdjek
a fotókon az égdörgésekkel.

BÖDECS LÁSZLÓ

Idegen

B. D.-nek

Újra ugyanazt

Kipróbáljuk, milyen szavak jutnak át a távolságon.
Ismerve a posta sebességét, a városok távolságát
és utak minőségét, persze, előre sejthetően,
bármilyen fontos üzenet célba érése reménytelen.

Most lehetek abban a korban,
hogy először volna mit igazán féltenem,
de te hideg eleganciával vetkőzöl előttem,
és méregetsz, ha rám nézel,
ha elgondolkozol, így mégsem félhetek.

Sokszor áthúzom, és reménykedem,
igazam lesz: nem pont ilyen, hanem te.
Hogy mire jók a szavak, nem tudom,
ha sok javításon átesve,
végül is újra ugyanazt kell leírni.

Átfagy a testem, ha pihennék,
és a gangon tartanak
az elhessegetni kívánt gondolatok.
Egészséges vagyok, újra vagy még mindig,
álmaim vannak, és szeretem hallgatni,
hogy mit szólsz hozzájuk vagy mit szólnak mások.

Reggelente álló fasszal ébredek,
a napon, mint tojáshéjon, átesem,
és a gondolattól vacogok pőrén,
újszülött verítékben, hogy jön az este,
miközben lassan végigpörgetjük a múltat,
egyszer a jelenhez érünk,
és még akkor is emlékezem.

Független

Éppen, hogy elindult, a házak mögött már bukik is le a Nap.
A legszebb él talán ebben a törékenységben látszik,
elbambulok, kihúzom a hátam, míg a hasonlók tartanak.

Lassú mozgás, kényszer nélkül, lehull rólam az emberi arc,
szerelmet vallok néha, máskor lemondani szoktam ilyenkor,
nincs mit nézni, csak emlékezni arra, amit menteni hagysz.

Mindez tőled független ugyan,
szabad vagy, én is az vagyok,
van még fantáziám, a valóság nem korlátol,
bármi, ami kezdődhetne, véget is érhet pont mától.

Állat leszek az erdőszélen,
vöröslik, majd kiszakad belőlem a város,
de nem félek már, szelíd vagyok és magányos.

Megérkezik a sötétség, körbeszimatol,
engedem, nyugodt vagyok, védtelennek találhat,
mint újszülöttet a farkas, el is vihet magának.

Hátha tudod

Ha van történet, hát mesélhető,
kezdjünk bele rögtön az elején.
Hat éves voltam éppen, nem tudhattam még igazán,
mit cselekszem, de a születésnapján a gyerek kíván,
és már gondolkozik, mi lesz jövőre.

Ekkor születhettél, ahogy kialudtak a gyertyák,
és megfogalmaztam a végzetest,
elég nagy voltam, hogy értsem,
és azt is hallottam már biztos,
hogy mindenki boldog szeretne lenni egyszer.

Ha találkoztunk volna korábban – és hogy miért nem történt,
túl sok rá a logikus magyarázat, hogy igazak lehessenek,
így valami más kell álljon a háttérben,
ugyan már régóta csak félve vonok le
ilyen nehéz következtetéseket

– szóval, ha találkoztunk volna,
amikor már nem voltam az,
de volt elképzelésem, milyen a boldogság,
néztem volna kislányarcod
a hosszú szempillákkal, megállapítani képesen:
milyen szép lány – még mindez túl korán
lett volna, hogy te érthesd,
vagy nekem, hogy ami az egyetlen lehetőség,
képes legyek rá.

Most nem tűnik semmi ismerősnek,
a látvány: üres tányérok az idő múlásában
születésnapokra terített asztalokon,
csak azt tudom, hogy nagy a városok távolsága,
és kisebb a kezeké, a tekinteteké –
nem tudom, miért így működnek a dolgok.

Ha van isten, hát legyen,
majd valami egyszer úgyis szembesít,
addig nem érdekel,
most viszont megismertelek, szeretem a szemeid,
nézz az enyémbe, gondolkozz rajta, hátha tudod,
és mondd meg nekem, ki találja ki a legszebb történeteket,
és miért hívjuk őket meséknek.

SERESTÉLY ZALÁN

Menhelyek mint nemhelyek?

(Bevezetés a Biopolitikába I)

2016. október 12-én Szebenben kilőttek egy medvebocsot.
Ezt az írást, noha felfoghatatlan szorongásán már mit sem enyhít, az ő emlékének ajánlom.

Próbálnám kideríteni, mikor jelentek meg az elsők. A világhálón alig találni támpontokat. Európai vonatkozású adatokat pedig szinte egyáltalán nem. Ez beszédes, itt mindjárt lassítani kellene, átgondolni, mi az életpolitikai jelentősége annak, hogy az állathoz való *viszonyunk*nak nincs rögzített történetisége, nincs feltárva az archeológiája.[1]

Egy amerikai diplomata, Henry Bergh nevét viszont föltétlenül meg kell említeni. Hazatérőben egy szentpétervári diplomáciai küldetésről, Bergh tiszteletét tette Londonban, ahol találkozott Lord Harrowbyval, a Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA) elnökével. 1866. április 15-én, alig egy évvel New Yorkba való hazatérését követően Bergh megalapította a The American Society for the Prevention of Cruelty to Animals (ASPCA) nevű állatvédő szervezetet. Bergh elsősorban agyongyötört New York-i munkalovakat mentett, de a feljegyzések szerint a rossz sorsú kutyák és macskák sem hagyták közömbösen. Állatjóléti projektje alig egy-két esztendő alatt kinőtte a várost, 1868-ra már Bostonban és Philadelphiában is megalakultak az ASPCA helyi szervezetei. Az első humanitárius állatmenhely létrehozása azonban egy nőhöz, a pennsylvaniai Caroline Earle Whitehoz kapcsolódik. White – biológiai nemétől fogva – nem lehetett a Pennsylvanian Society for the Prevention of Cruelty to Animals (PSPCA) elnöke, így létrehozta a PSPCA Nőszövetségét. A Nőszövetség egyik kiemelkedő célja a városi állatmenhely létrehozása és fenntartása volt, White megszervezte az állatok begyűjtését, a begyűjtött állatok táplálását, orvosi ellátását, megfelelő új gazdához kerülését vagy kíméletes elaltatását. Ez a menhelyi struktúra bizonyos tekintetben az ugyancsak amerikai *pound*ok utódja. Szinte minden nagyobb amerikai városnak volt *pound*ja a 19. századig. Ezeken a kőfallal övezett területeken gyűjtötték össze a vá-

ros elkóborolt jószágait (marhákat, lovakat, birkákat), majd, amennyiben gazdájuk nem jelentkezett, árverésre bocsátották őket. A *pound*ok nem fogadtak be kutyákat, macskákat és egyéb – „mezőgazdasági tekintetben nélkülözhető" – háziállatokat. Egyetlen további mozzanatot emelek ki a menhelyek történetéből: 1989-ben közölte Ed Duvin *In the Name of Mercy* című esszéjét, amelynek hatására bizonyos amerikai állatmenhelyek aláírták az úgynevezett *no-kill movement*et. A meg-nem-ölhetési megállapodás arra vonatkozik, hogy adott menhely semmilyen körülmények között nem fogadja el az egészséges állat életének mesterséges kioltását.

Gondoljuk át: minimum tízezer (egyéb becslések szerint viszont százezer) éve elkezdődött a kutya háziasítása, de alig százötven éve kezdtük *humanitárius* módon gondjainkba fogadni őt, egyáltalán nyilvánosan tematizálni az életminőségét, az élethez való jogát, és alig több, mint huszonöt (!) éve érezzük szorongató problémának azt, hogy egy mentális-fiziológiai értelemben kifogástalan egészségnek örvendő kutyát el lehet altatni menhelyi „túlnépesedésre" hivatkozva. Mi volt a korábbi legkevesebb kilencezernyolcszázötven évben? A kutya következmények nélküli kínzása, lemészárlása, idomítása, kihasználása, be- és megtörése, saját céljainknak való maradéktalan alárendelése, bűnbakléte? Bizonyára ez is. Életpolitikai szempontból ugyanakkor izgalmasabb az a fölvetés, hogy döntő módon változtatott-e ezen a helyzeten a „gondoskodó hatalom" megjelenése és térhódítása, egyáltalán milyen típusú, minőségű változásról lehet beszélnünk. Elmondhatjuk-e például azt, hogy a kutyák széles „tömegei" ma nem szenvednek, nincsenek halni hagyva, nincsenek kitéve a masszívan technicizált, posztindusztriális emberi környezet pusztító hatásainak, méltányos (értsd állathoz, háziasított állathoz méltó) életet élnek, partnerként, aktorként tekintünk rájuk a *hosszú távú* politika és társadalmi tervezésben, nem osztjuk fel őket életre érdemes és életre méltatlan kutyákra (teszem azt, kor, nem, fajta, funkció, esztétika és egyéb tényezők szerint)? Hangsúlyozom, ne arra a tíz-húsz jobb sorsra érdemesült kutyára gondoljunk, akik legközelebbi ismerőseink hálószobáiban hajtják álomra a fejük. Kérdésem a kutyák „tömegeire" vonatkozik, a hátramaradt kutyák millióira, akik az utcákon, a kísérleti laboratóriumokban, láncokon, kétszerkettes kenelekben, jobb esetben menhelyeken élnek mélyen élet alatti életet.

Michel Foucault épp a 18. század utolsó felére, illetve a 19. századra (a viktoriánus korra) datálja a „gondoskodó hatalom" megjelenését és kifejlődését. A 18. század utolsó felében létrejön a hatalomgyakorlásnak az a modern válfaja, amelyet Foucault biohatalomnak nevez. Ez tételesen úgy ragadható meg, hogy a modern uralkodó innentől fogva nem alattvalói halála, hanem azok élete, pontosabban reprodukciója fölött kíván hatalmat gyakorolni, egyfajta gondnoki szerepet öltve magára. *A szexualitás története* első kötetében Foucault két stádiumát írja le e biohatalom kibontakozásának: első lépésként a biohatalom a testet fegyelmezi (például az eugenika által), növeli annak teljesítőképességét, engedelmességre idomítja azt; a következő lépés a népesség biopolitikája, homlokterében olyan problémákkal, mint a népszaporulat, a közegészség javítása, a mortalitás visszaszorítása, az élettartam növelése, egyáltalán annak szabályozása.

FINISTORIAE

Az elsőként Foucault által leírt biopolitikai fordulatot Zygmunt Bauman *La décadence des intellectuels. Des legislateurs aux interprétes* című könyvében úgy jellemzi, hogy a „vadőr" helyét a „kertész" veszi át a nyugat-európai társadalmakban. A különbség Foucault elgondolásához képest az, hogy Bauman nem a 18. századra, hanem már két századdal korábbra, I. Jakab angol király uralkodása idejére datálja ezt a szerepcserét, és csak a folyamat betetőződését teszi a felvilágosodás korára.[2] Bauman metaforája a kertésszé szelídülő vadőrről, noha első pillantásra ártalmatlannak tűnik, nagyon is revelatórikus erejű. „A vadőrök [ugyanis] – Bauman szerint – nem gondozzák a rájuk bízott területen található növényeket és állatokat, nincs olyan szándékuk, hogy a vadvilágot egy művileg előállított kvázi-ideális 'állapottá' alakítsák át. Megelégednek azzal, hogy biztosítják a növények és állatok zavartalan önreprodukcióját (...)."[3] A kertész ezzel szemben mindent meg akar változtatni, a kert ökoszisztémáját gyomokra és életre méltó növényekre osztja fel, a „kártékony" életeket pedig száműzi. A vadőrből kertésszé avanzsálás metaforája tehát nem egy szelídülés ívét írja le, jóllehet a humanizmus strukturális buktatóit meglehetős éleslátással tárja fel.

Intellektuális értelemben talán nem különösebben merész – viszont valószínűleg szándékom ellenére is sokakat méltatlanul sértő – gondolat az, ha a 19. század óta létesült állatmenhelyekben a baumani hasonlat (vö. a modern biohatalom mint kertészet) térparadigmáját látom megtestesülni. Az egészséges állatok leölését visszautasító menhelyek (no-kill shelters) például leginkább az ott élő állatok sterilizálását szorgalmazzák, olyan alternatívát azonosítva ebben, amely hosszú távon menedzselné az utcára került, vagy utcán született állatok szenvedését. Szeretném elkerülni a megbélyegzést, szeretném elkerülni azt, hogy emberektől, akik roppant energiát fektetnek abba, hogy változtassanak szenvedő állatok életkörülményein, elvitassam a mérhetetlen odaadást, a szeretetet, munkájuk értelmét és tétjét, de bármennyire is szeretném, bármennyire is óvatosságra és szolidaritásra intem magam, nehéz nem észrevennem kezében metszőollójával a kertészt.[4]

A menhelyek létrejötte humanitárius perspektívából valóban dicséretes, tiszteletre méltó emberi teljesítmény. Megvédjük az állatot, elkerteljük, létrehozzuk számára azt a békés teret, ahol többé nincs kitéve a kínzásnak, az éhezésnek és a szenvedésnek. A kutyák ma elvileg valóban humánusabb megítélés alá esnek, mint valaha. Előítélőleg nyilatkozunk bántalmazásukról, börtönbüntetés fenyegeti azt, aki kezet emel rájuk, együttérzünk velük a szenvedésben, méltányosnak találjuk az életkörülményeik javítására irányuló törekvéseket. A menhely kétségtelenül a humanisztikus gondoskodás egyik csúcsterméke. Életpolitikai szempontból ugyanakkor – ma létező formájában, rendszerint (jellemzően „pragmatikus megfontolásokra" hivatkozva) a város peremén, körülrácsozva, elzárva a tekintettől, kihatárolva a politikai térből, a nyilvánosból, vagyis: depolitizált lénytársaink gyűjtőhelyeként – valójában hátralépés, hiszen világosan jelzi, hogy az állat számunkra, a mi euro-amerikai gondolkodásunk számára máig sem tudott releváns társadalmi-politikai aktorrá válni. A város peremén elhelyezett menhely valójában szeméttároló, komposztáló, ahol könnyedén egymásba csúszhat*nak* a gondoskodás és a szadimzus legszélsőségesebb gesztusai.

Amennyiben nem válunk meg a baumani hasonlattól, további kegyetlen kérdésként merül föl: kinek a gyomjai, kinek a maradékai ezek az állatok? Valójában hol van ama kert a maga nemesített fajtáival? A kérdés, bevallom, engem is zavarba hoz. Az első és egyben kézenfekvőbb válasz úgy hangzik, hogy maga a menhely a kert, ahol jól képzett kertészek, biomérnökök kísérletezik ki a tisztább, nemesebb, szenvedésmentesebb állati jövőt. Legyen bármilyen megnyerő is a cél, a hangsúly biopolitikai szemszögből akkor is a „kikísérletezik"-re esik, a kísérlet során, kísérleti „alanyként" mindenki óhatatlanul önmaga gyomjává, önmaga korcsává és maradékává válik. A második válasz úgy hangzik, hogy a mi humanoid világunk a kert, amely nem tűri, kilöki, száműzi a gyomot, a maradékot. Akkor viszont máris adódik a több mint zavarbaejtő kérdés: de ki a kertész?

Jegyzetek

[1] Fontos kísérletek nyilván vannak, ezek közül kiemelem a következőket: Tóth I. János: *Fejezetek a környezetfilozófiából. Szerzők és irányzatok.* JATEPress, Szeged, 2005; Scheiring Gábor – Jávor Benedek (szerk.): *Oikosz és Polisz. Zöld politikai filozófiai szöveggyűjtemény.* L'Harmattan, Budapest, 2009; Lányi András – Jávor Benedek (szerk.): *Környezet és etika.* Szöveggyűjtemény. L'Harmattan, Budapest, 2005; a kutya–ember viszonyra vonatkozóan pedig ld. Konrad Lorenz: *Ember és kutya.* (ford. Sárközy Elga). Gondolat, Budapest, 1981; Miklósi Ádám: *A kutya viselkedése, evolúciója és kogníciója.* (ford. Dóka Antal et. al.). Typotex, Budapest, 2010; Csányi Vilmos: *A kutyák szőrös gyerekek.* Libri, Budapest, 2012. Itt, a felsorolás végén ismét hangsúlyozom: nem valamilyen evolúciótörténeti ív megrajzolása az, amit általában hiányolok (a különböző fajok törzsfejlődését például számos szakkönyv leírja), hanem az állat-ember (elsősorban hatalmi) *viszony* történetének megírása.

[2] Vö. Bauman: *La décadence des intellectuels. Des legislateurs aux interprétes.* (ford. Manuel Tricoteaux). Jacqueline Chambon, Párizs, 2007.

[3] Fenyő Imre: *Tudás és társadalom a posztmodernitás korában – Zygmunt Bauman metaforikus társadalomelmélete.* PhD-értekezés. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2007, 57.

[4] Ezen a kellemetlen ítéleten egyébként sokat enyhít a foster-rendszer megjelenése és népszerűsödése.

Sánta Miriám 1993-ban született Kolozsváron, a BBTE magyar szakán mesterizik másodéven, és nem csak szubkultúrákkal foglalkozik.

Kovács Kristóf 1993-ban született Salgótarjánban. Budapesten él. Az ELTE BTK magyar szakos hallgatója. A JAK tagja.

Bödecs László 1988-ban született Szombathelyen. Költő, kritikus, jelenleg Budapesten él. Tördeli az *Apokrif*ot, bedolgozik az Art7-nek, szabadidejében ügyfélszolgál német nyelven. Első kötetete: *Semmi zsoltár* (Budapest, 2015, Apokrif–Fiatal Írók Szövetsége).

Serestély Zalán 1988-ban született Kézdivásárhelyen. Első kötete: *Feltételes átkelés* (Erdélyi Híradó Kiadó – Fiatal Írók Szövetsége, Kolozsvár–Budapest, 2014). Jelenleg Kolozsváron él, az Erdélyi Magyar Írók Ligájának titkáraként dolgozik.

Matei Ţigăreanu 1993-ban született Kolozsváron. Jelenleg a Képzőművészeti és Formatervezői Egyetemen végzi a mesterit. A festészet mellett street art-tal is foglalkozik.

SZABÓ CSENGE

Amikor ütemet vált a szív

Dimény H. Árpád *Apatológia* című kötetéhez rendhagyó módon jutottam hozzá, már-már azelőtt személyes viszonyt alakítottam ki vele, mielőtt kézhez kaptam volna. Egy közösségi portálon futó játéknak köszönhetően magától a szerzőtől kaptam jutalomként a kötetet. Történetem nem egyedülálló, Dimény több olvasót jutalmazott már ajándékkötettel, így új utat nyitott a közvetlen szerző-olvasó kapcsolat létrejöttéhez, s ezzel akár a borítón látható, segítő kezet nyújtó bábkéz is más megvilágításba kerül.

Elsőkötetes szerzőről, mégis érett alkotóról beszélünk. A késlekedés okára a kötetből kiolvasható költői vívódás kínál választ. Mintha a cím is ezt vetítené: az apával szembeni patologikus viszony, ennek boncolgatása a kötet gerince. A hármas szerkezet, a jelen és a múlt idősíkján felbukkanó különböző apamodellek is ezt példázzák. Az első, jelen idejű ciklus a mába kalauzol, a költői én itt és mostja kerül terítékre, a másodikban a szülők emlékéről és elvesztésük fájdalmáról olvashatunk. Az utolsó ciklus apaképe fiktív levelekből bontakozik ki. A három ciklus az apafiú kapcsolatra épül – s noha a referenciális olvasat mindig több kérdést vet fel, mint amennyit megválaszol, úgy gondolom, Dimény számára fontos a személyes térbe való beinvitálás. A versekből kirajzolódó narratív szál révén azonban ez az önéletrajziság túllép az itt és most versein, az olvasó egyfajta családtörténettel szembesül.

Ça' lathatatlan collegiom' ege criticai rovata, Artis

Dimény első kötete hosszas készülődés eredménye, fontosnak bizonyulhatnak a szelekciós szempontok: az első ciklus versei vegyesek, bár határozottan látszik, melyek a ciklus fő ívét adó szerepkörök: apa, férj/társ. Mindkét szerephez a megfigyelés aktusa, néha passzív jelenlét, szemlélődés társítható: „Hol ég és föld, élek veled,/ újratanulom a rémületet" (életjelek), „Minden este szeretkezés./ Pénteken bort iszunk./ Édesem, szeretve légy" *(az otthoni nevelés)* a családapa: „A gyermekek alszanak,/ nyugtázom magamban." (*crucifixio*). A szerző nyíltan vállalja e szerepeket, a legintimebb szférába enged betekintést. A kötet ajánlással indít, a „szárnyanincs kalandvágy szép asszonyához" íródnak versei – az ajánlás mint pretextus, a megszólított irodalmi hagyomány, a kötet konkrét címzettje eleve kijelöli az értelmezés kereteit: „Küldöm azoknak, akiket egymás felé fúj a szél", „küldöm neked is,/ a szárnyanincs kalandvágy szép asszonyának." (élet*jelek*). A Dimény kötetére markánsan jellemző személyes jelleg már itt egyértelművé válik, s az egyes ciklusok során egyre hangsúlyosabb. A ciklus címadó verséből kirajzolódó mindentudó narrátor egyrészt külső szemlélőként határozza meg önmagát, másrészt a hétköznapok mozzanatainak, a mikrotörténetnek az eseményeit, a szerelmes társ/feleség egy-egy gesztusát felnagyítva, kontextusából kiemelve vállalja külső és belső szemlélő szerepét: „nézem amint tejbegrízt/ kavargatsz a kályhán/ szótlan vagy mint a mályvacserje/ a polc takarásában nem kapsz fényt" (*résztvevő megfigyelés*), „álmosan, még rajta van a felemás pizsama, / még kávét issza se csókja, se vigasza." (*elhidegülés*). Ez a szemlélő nem avatkozik be a történésekbe, a pillanatokat „résztvevő megfigyelőként" raktározza el. Hogy minél precízebben érzékeltesse ezt az egyszerre kint- és bentlevőséget, az érzékszerveket hívja segítségül, bátran használ szinesztéziákat: gyengéd hazugság (*elhidegülés*), cukormáz-burkot lehel (*csak a szerelem*), bolyhos babapólya (*gyűjteménybe*), nászgyöngyös izzadás (*lilinek*). Ez a retorikai alakzat finomítja beszédmódját, a különféle tapasztalati érzékek különleges hatásúak. A Weöres-egysorosokra emlékeztető szóalkotások még izgalmasabbá teszik a verseket (csillagmorzsa, lidérctűz, tojáshéj-szobáiban). E rájátszással könnyed és játékos a stílus, intenzív és tömör az adott gondolat. Mintha a nagyfokú személyességgel együtt a szövegben is otthonosan mozognánk: ismerős hangulatok, klasszikusok köszönnek vissza: „s én olyan boldog,/ mint mézezüst bokrokon heverésző pókok." (*staccato*). Ez a szövegből mint textusból és az elmesélt történetekből áradó otthonosság a realitás legapróbb részleteire is reflektáló nyelvezetet teremt, amelyben az intertextusok nemcsak az otthonosság megteremtésére hivatottak: hangulatok, pillanatnyi érzések rejtőznek egy-egy utalásban: „köszönöm, cseh tamás" (*staccato*), „duke/ ellington-muzsikával" (*csak a szerelem*), de árulkodó lehet az éjjeliszekrényen heverő könyv is: „Előkészítve már a szekrényre Hamvas,/ Márai." (*az otthoni nevelés*). Az első ciklusban egyértelműen a stílus csiszolódik, megszületik a mikrovilág otthonossága, s az itt kialakuló alaphang a későbbi versek olvasatát is egyértelműen meghatározza.

A második cilusban az apa elvesztésének fájdalmát feldolgozó versekkel szembesülünk. Mélyre nyúló visszatekintés kerül terítékre: ebben a múltban – az első versek alapján legalábbis – központi szerepet kap a gyerek, a gyerekkori emlékezés: „D. tanító a szemközti tömbházból aki gyűlölt/ mindenkit még azelőtt hogy fiát elvesztette/ egy autóbalesetben velünk iskolája diákjaival/ különösen szigorúan bánt" (*a kazánház*). Vonható-e párhuzam a szomorú gyerekkori emlékek és a jelenlegi apaszerep között? Az apával való leszámolás befolyásolja-e a számvetésre, az önmagával való szembenézésre készülő költői ént? Néhol az apa felidézése haraggal társul: „néggyermekes lator vagy, ocsú dani/ ráadásul otthagytad a családod ocsú dani" (*ocsú dani*). Dimény apa-verseiben ott a tehetetlenség, a hiányérzet is, „apám csak fekszik talán egy halk szisszenés és tűr/ jajszó nélkül" (*alig van*), „rájöttem, hogy nincs apámról fénykép a házban(...) nem mintha nem lenne apámról fotó van ám (...) egyik fotója elevenen él az emlékezetemben" (*apám fotói*). Az apa emlékézhez fűződő viszony, a vele való leszámolás ambivalens: a versekből bizonytalanság szivárog, lehetetlen eldönteni, milyen is ez a gyász. (S ha már intertextusokat említettünk, a második ciklus versei igen sok esetben József Attila költészetét idézik, s jó kérdés, Dimény számára mindez mennyire volt teher, mennyire segédeszköz.)

A versekből kibontakozó apakép lényegesen különbözik a megidézett anyaképtől: az anya halála egyértelműen tehetetlenséget, szomorúságot szül, nyoma sincs az apához társuló megvetésnek, haragnak: „anyám kórházban. én nemrég értem haza./ szólongatom istent. ne játszd/ a haragszomrádot." (*fiú-siralom*).

A haláltematika szervesen együttjár Dimény verseiben a kórház-motívum hangsúlyos jelenlétével: „Kórházak, klinikák várótermeiben/ kidolgozott koreográfiát várok." (*apatológia*), „a klinika folyosóján vártam, hogy Árpádot szólítsák,/ de csak Andreit." (*boldog? legalább elégedett?*). A gyakori kórházlátogatás, a név elvesztése/felcserélése egyértelműen az idegenség érzetét erősítik, s nem véletlen talán, hogy terheltek lesznek a második ciklus verscímei. Például a *Nagypénteki mise* c. vers már címében sűríti az anya elvésztése fölötti fájdalmat, itt az ima egyben számonkérés, perelés Istennel: „sosem beszéltem róla,/ mert szavak, üres, lármás anyag.../ egy férfi amúgy sem kürtöli világgá,/ ami a vállát nyomja."; „fiam, ne mondd, hogy én vagyok az isten (...) fiam ne mondd, hogy én isten,/ inkább én istenem,/ én sem hittem,/ te hogyan hihetnél bennem. (...) én istenem, jó istenem,/ aludtam hányszor kínban éberen". Nyílt és őszinte emlékezés, számvetés és leszámolás apával, az anya hiányával, bűntudat és feloldozás reménye, ambivalens érzések versbe szelidítése, az írás mint terápia – talán így lehetne a második ciklus verseit megragadni. S nem mellesleg egy újabb rétege annak a személyes szférának, amelybe már az első ciklus versei is betekintést engedtek.

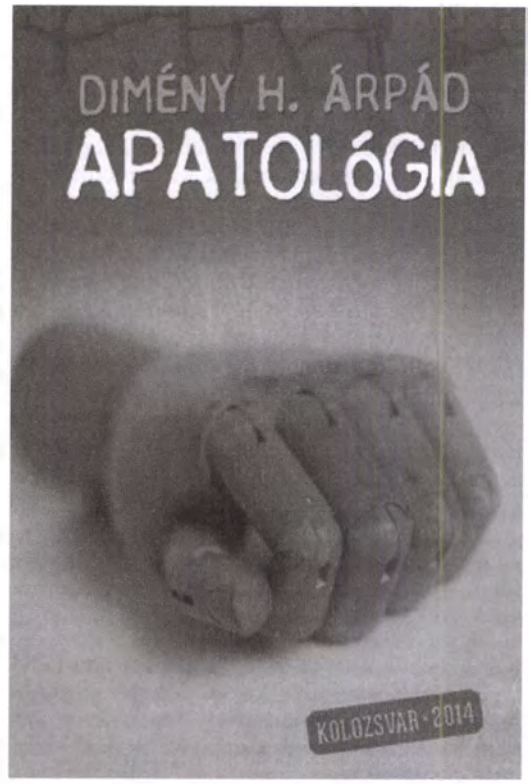

A kötet utolsó ciklusa egyfajta metamorfózis, szerepjáték: a költő az apa szerepébe bújva az anyának címzett levelekben mesél (*margitkámnak*). Az *Apám levelei*ben Dimény gyökeresen változtat versei formáján, stílusán, címzettjén és hangulatán. A már említett ajánlás, a levelek címzettje keretet is kínál, noha a levélműfaj más irodalmi hagyományra épít, s a verseket eddig is meghatározó személyes jelleg még nagyobb intenzitással bontakozik ki. A levélműfaj azonban – épp a szerepjáték révén – az eltávolodás, az elidegenítés gesztusát is hordozza, hiszen épp a második rész szubjektivitását meghatározó, gyermeki nézőpontot iktatja ki: az apa szerepébe bújva, az apa prizmáján keresztül meséli/képzeli újra a történetet. Nem véletlen, hogy a harmadik ciklus szövegeiben már nem a történetíráson, hanem az érzések megragadásán, egyfajta apai számvetésen a hangsúly: „mikor anyám a mosogatókagylónál/ állt háttal nekem s hozzám beszélt s ellened" (*II. levél*), „te vízen/ cikázó fényként remegtél kurta szoknyában" (*IV. levél*), „gyomromba loccsantja a félelem fanyar löttyét/ hogy mi lesz szegény kis életünkkel a fiammal/ mert fiam lesz" (*XIII. levél*). S bár a fiktív levelekkel kerek egésszé formálódik a családtörténet, Dimény 2016-ban megjelent második kötete – a *Levelek a szomszéd szobába* – ismeretében tudjuk, az apatológia kór- és korképe közel sem teljes, a költői boncasztal bőven tartogat még meglepetéseket. Mindezek mellett Dimény H. Árpád első kötete, a megteremtett mikrovilág, a felvázolt családtörténet a számvetés néhol patologikus viszonyrendszerébe kalauzol, felvillantja a harmóniára való törekvést, a pillanatokban, apró mozdulatokban rejtőző boldogság örömét anélkül, hogy közhelyes életigazságokkal sziporkázna. S ha sikerül ráhangolódni Dimény személyes történetére, könnyen azonosulhatunk a versekkel, hiszen – idézve a szerzőt – „A szív ütemet vált. Ezek életjelek".

Dimény H. Árpád: *Apatológia*. Sétatér könyvek, Kolozsvár, 2014.

SZŐCS ISTVÁN

Jegyzetek divatos témákról

Ami a szádon, az a szíveden? Vagy inkább fordítva?

A „kultúra" ugyebár azt jelenti, hogy „nyesegetés", vagyis „válogatás", de legalábbis „gyomlálgatás". A „művelt ember" például kerüli a durva, közönséges, „alacsony" stílusértékű trágár, mocskos szavakat és helyettük eufemizmusokat, „finom" helyettesítőket használ. Sok adat alapján az ember úgy gondolná, hogy ez újkori szokás. Mivel a legősibb nyelvekben nem látszik a különbségtétel?... Ám hagyjuk most az ősnyelveket másra. Elég felfigyelnünk arra, hogy az a magyar szó, amelyik ma a „legcsúnyább", eredetileg ütést, vágást, csapást, esetleg pattintást jelentett, tulajdonképpen a *szab*: „vág", elvág, kivág igének a megfordított alakja.

Nyilván valamikor enyhe eufemizmusnak számított, aztán átitatódott az eredeti kifejezés érzelmi színezetével! Ilyen folyamatok állandóan zajlanak a nyelvben.

Hanem, ami most már a problémánkhoz tartozik; vannak olyan személyek, akiknél az eredeti, trágár, ma már mindenki által mocskosnak tekintett csúnya szavak már-már eszelős ismételgetése olyan vonás, amely összefügg az illető jellemével, „tudományos" érdeklődésével és pályafutásával; nem elcsapott, részeges utcaseprőkre gondolok! Létezett például még jóval az első világháború előtt egy tudós-együttes – történész, nyelvész, numizmatikus tartozott közéjük –, akik rendszeres találkozásaik alkalmából – pl. kártyázás – egy perselyt tettek az asztalra, s ha valaki véletlenül olyan mondatot ejtett ki száján, amelyben egyetlen trágár szó sem fordult elő, büntetést kellett fizetnie. Nem lehet arról szó, amit egyes freudisták állítottak, hogy ez valamilyen „elnyomottság elleni" tudatalatti lázadásból ered, mert társadalmilag elismert személyiségek voltak (egyikük például évekig Bosznia kormányzója!) és foglalkozásilag körülhatárolt csoport volt, véletlenül sem akadt közöttük orvos, élettanszakos. E csoportból származik például a „disznó-Toldi", a magyarnyelvű koprofíliás (szenny)irodalom leghírhedtebb terméke. Szerzői névként a „Leőwy Árpád"-ot találták ki. Minden rímelő sorában volt egy-egy obszcenitás. Nem tudom, „szakértők" – pszichológusok, szociológusok, elmeorvosok – foglalkoztak-e vele, de meglepő körülmény – noha olykor egyik-másik szakaszban szellemes fordulatok is hemzsegtek, igazán népszerűvé sohasem vált, noha erőteljesen propagálták, még a múlt század kilencvenes éveiben is! Úgy tapasztaltam, hogy azok közül, akik hozzájutottak, a nagy, vigyorgó nekirugaszkodás után, kevesen olvasták végig. Legfeljebb az ismerőseik előtt hetvenkedve olvastak fel belőle pár szakaszt. Különleges lelki alkat és „szakmai előképzettség" kell hozzá.

Sajnos azonban, alacsonyabb szinten, ez a verbális koprofília, mocskos-szájjárási kényszer zsíros termőtalajra talál a történelmi műveletlenség és félműveltség pocsolyáiban lubickoló alakoknál és e téren nincs különbség a tévé-műsorvezető és a törleszkedő kávéházi muzsikus között. Legocsmányabb formája nálunk a „Mária Terézia-antikultusz"!

Dohnányi Ernő zeneszerző másik fia – akit nem végeztek ki a hitleristák, és később Hamburg főpolgármestere lett – egy nevezetes kijelentésével az egész világ figyelmét megérdemelte volna: azt állította, hogy a különböző iskolaügyi reformok többett rontottak Európa arculatán, mint a két világháború! És sajnos, főleg a történelem- és szépirodalom oktatás csődjén lehet ezt leginkább lemérni; nemcsak nálunk, de Európa-szerte is. Minálunk, aki népszerűsítő színvonalú történelmi előadásokat néz a televízióban, tapasztalja, hogy a királynő alakját olykor összetévesztik Szécsi Máriával (Murányi Vénusz) vagy Báthori Erzsébettel. Hallottam például, hogy megunt szeretőit az alvinci vár kaszásvermébe dobatta! A legborzalmasabb az volt, amikor pár évtizeddel ezelőtt a pesti rádió egy elegyes műsorában e királynőről esvén szó, a bemondó izgalomtól elfúló hangon veti közbe: „Igen, igen, a lovak!" Márminthogy a királynő lovakkal közösült volna! Ám minden borzalom fokozható, úgy látszik – mert évekkel később a pesti tévé egyik népszerű műsorvezetőjének a vonaton utaztunkban mesélem az esetet, a közismerten nagyon tájékozott és művelt szerkesztő elképedve nézett reám: Hát létezik, hogy te nem tudod, hogy a királynő... és a lovak? Mind magyarázhattam neki, hogy a királynő vetett teljesen véget az ostoba boszorkánypereknek, hogy tömegessé tette a közoktatást, hogy megszervezte az állami szülésznő-képzést, hogy tizenvalahány gyereket szült és még a szülőágyon is dekrétumokat fogalmazott (például azt a „kirekesztő" jellegűt, hogy a cigányok nem közlekedhetnek meztelenül az utcán, vagy azt a zsarnoki düh-tobzódásával teljeset, hogy esküvői lakomákon nem szolgálhatnak fel tizenhat fogásosnál nagyobb vacsorát, de – mindhiába! Végül, hogy megnyerjem érdeklődését, megjegyeztem: Igaz, azért valóban fennmaradt róla, mindössze két pikáns anekdota... Na ugye, na ügye! – kapott rajta.

Hát akkor – az első: Nagyszeben városában már akkor működött német színház. És jött egy új színésznő, akitől a tisztikar tagjai és a kormányszéki tiszt-

Vorzsák Gyula: *Parázshegy 1*

>>>>> *folytatás a 16. oldalon*

>>>>> *folytatás a 15. oldalról*

viselők ugyancsak el voltak ragadtatva, feleségeik és aráik nagy bosszúságára; és egyik előadásán szörnyű pfujogatással fogadták. S amint a kormányzói minőségben jelenlévő tábornok beszámolt róla: „válaszul a fujogatásra a komédiásné megfordult, felemelte szoknyáját és testének arcával ellentétes részét több pillanatig látni engedte! És mivel én – folytatta a tábornok –, az uralkodó képviseletében voltam jelen, úgy vélem, ez az akció az uralkodóház tekintélyét fenyegette!"... A királynő azonban a következőket írta a jelentés végére: „Az uralkodóház tekintélye e téren nincs fenyegetve!"

Ámde, folytattam a műsorvezetőnek, aki csak vonogatta a vállát, mondhatok még egy történetet... Dolgozott a királyi udvarnál egy nagyon szabadszájú, hányaveti orvos. Egyszer, a délutáni teázás közben, nagyhangon állította, hogy „végül is minden nőnek megvan az ára, amennyiért meg lehet kapni". A királynő közbeszólt: „Ezt értsem úgy, hogy nekem is?" Az orvos most már nem visszakozhatott, mert az nagy lebőgés lett volna; ezért hát így felelt: Igen!... Na és mi az az ár, kérdezte Mária Terézia, és kezdett kipirosodni.

Poroszország!... vágta rá a szemtelen orvos... Igaz! Nevette el magát a királynő, aki éppen hadat viselt Észak-Németország ellen...

– Akkor honnét jönnek az ilyen lómesék? ... Nézd, feleltem, a régi mongolok szerint a lovak valaha mind ördögök voltak. De az istenek gondolkodni kezdtek, minek annyi ördög? – és lóvá tették őket, elhitetvén velük, hogy lónak lenni jó. Ám egyes sunyi kis ördögök kibújnak a hámból, és ahol üres szíveket találnak, beköltöznek abba. A csemcsegő trágárkodás árulja el nekik, hol üres a szív...

Köd lepte be a Nagyszamost

Vannak vidékek, amelyeknek saját, különös lelkük van és ezt valahogy átviszik a rajtuk élő emberekre is. Ilyen például a Nagyszamos vidéke, Besztercétől Nagybánya környékéig. (Nagybányát valaha Asszonypatakának hívták, s ez azt jelentette, hogy a királynő ellátmányához tartozik.) E tájon mindig ugyanolyan furcsa dolgok történnek, kezdve a Névtelen Jegyző által feljegyzett eseményektől egészen azokig, amelyeket én soroltam fel egy regényemben, meg máshol is, itt-ott... Csak emlékeztetőül említem, hogy az idevaló magyardécseiek 1658 táján elébe mentek a betörő tatároknak a Radnai hágóra és megkérték Giraj kánt, hogy Décsében üsse fel a sátorát; és például 1848-ban, amikor a honvédeket toborozták, a falu vénei azt határozták, csak akkor engedik a fiatalokat a honvédségbe besorozni, ha német tisztek fogják vezetni őket, satöbbi.

1849 nyarán, amikor „Ferenc Jóska" már kisírta a cár atyuskától a beavatkozást, és az arcvonalak kezdtek összeomlani, a Nagyszamos vidékére is érkezett egy kozák dandár – Naszódon volt a „harcálláspontjuk" – azzal a feladattal, hogy Észak-Erdélyt pacifikálják.

A dandárt vezénylő kozák tábornoknak eredeti igazgatási és jogszolgáltatási nézetei voltak. Amikor az osztrákpárti tevékenykedők – első sorban Beszterce és Kővárvidék környékéről, nagy buzgalommal összefogdosták a volt forradalmárokat s a bujdosó honvédeket is, a tábornok mellőzött minden bürokratikus hercehurcát, kihallgatást, tanúvallomásokat, tényálladék-elemzést s hasonlókat, és megparancsolta, hogy minden előállított személy azonnal kapjon a kancsukával – a kozák korbáccsal – huszonötöt a hátsó felére! Ám, nehogy az ítélkezést egyoldalúsággal vagy elfogultsággal vádolhassák, a tábornok azt is elrendelte, hogy azok a személyek is, akik elfogták, odakísérték és feljelentették a vádlottakat, ugyanazzal a kancsukával ugyancsak huszonötöt kapjanak a saját hátsójukra is. A módszer ragyogóan bevált; két hét alatt lezajlott az átvilágítás és többet senki sem panaszkodott!

Ha most valaki azt mondja, hogy mindez olyan sajátságosan orosz megoldás, mint pl. a vodka kovászos uborkával, azzal közölni kell, hogy a kozák tábornokot Helmholtz-nak hívták, bizonyára ismerős ez a név azok előtt, akik a tudománytörténetben jártasok. Nyilván ő is a balti német arisztokráciához tartozott, mint Lüdersz tábornok, az egész Erdélyt megszálló orosz seregek parancsnoka, vagy maga Rüdiger, a Magyarországot elözönlő orosz alakulatok hadműveleti főnöke. Szóval mindahányan a hajdani német lovagrend leszármazottaiból, a Baltikum német arisztokráciájából kerültek ki. Ugyanis a cári-orosz birodalom nem csak etnikai alapon szerveződött társadalom volt, hanem „etikai" alapon is, mint ma a labdarúgó csapatok!

Mindez, valamint az egész Nagyszamos-vidék története nagyon színesen és pontosan adatolva olvasható Kádár József művében: „Szolnok-Doboka vármegye története. Milleniumi kiadás, Történelem kötet."

S valamint Rüdiger tábornok nevéről, ha már szóba jött: a háború után egy kedves brassói szász ismerősöm nagyon vágyódott fiúutódra. A sors azonban úgy hozta, hogy egymásután hat leánya született, ő azonban kitartott, és hetediknek megjött a fiú is, akit Rüdigernek kereszteltek. Mikor a fiú nagyobacska lett, kérdezgetni kezdte az apját: Apu, ha Uta fiú lett volna, mi lett volna a neve? – Rüdiger; és ha Gertburg, Ortrun, Bernhild? Így kérdezte mind a hat nővérét, a válasz mindig ugyanaz; erre a fiúcska így foglalta össze a tényállást: Milyen szerencse, hogy lányok lettek! Különben most heten lennénk Rüdigerek!

Sokszor elnéztem Zsukov tábornok képeit, egyszer talán élőben is láttam. Milyen jól beillett volna az arisztokrata cári tábornokok közé! És milyen jó lett volna, ha nemcsak a katonai, de a politikai lezárását is a háborúnak – szintén rábízzák! Mennyi mindent megúsztunk volna, és milyen hamar!

FELLINGER KÁROLY

Utólag

Álmomban a volt feleségem
esküvőjére vittem
rozoga traktoromon
egy 120 kilós élő disznót,

duzzogott a közös
lányunk, miért nem
a kicsontozott, tiszta húst viszem
és miért nem fogyókúrázom,

hisz annyi vagyok,
mint az ártány maga,
csak az nem látja
aki nem akarja,

majd mivel nem akadt böllér,
rám bízták a dolgot,
beleizzadtam, mire
a másvilágra küldtem

a kíváncsi disznót, bár nem
állhatott ki engem,
meg a kalapácsot,
amivel homlokon csaptam.

Ekkor ébresztett fel az
unokám, megérdeklődve,
papa, ugye lehet
ébren is álmodni?

A szokott helyen

János ebéd után elaludt az
ágyán, az ágyán, amin este már
nem térhet nyugovóra, hisz vagy négy
éve faterja szűk szobájában
alszik, apja betakaródzani
se bír magától, míg János szunnyad,
jót szieszẗázik a puha ágyon,
igazi álomszép meztelen nő
készítget fényképeket róla, de
ilyesmiket még megálmodni sem
lehet, hisz az álom egy négysarkú
szoba, lefekvés előtt sarkait,
ha jól megnézed, az álmos álom-
fejtők szerint sose álmodsz semmit.

Impromtu

Apámmal nézzük
a focit a tévében,
kimegyek vizelni,
amikor visszajövök,

azt mondja,
egy idegen az előbb
ordítva szurkolt mellette,
ő meg alvónak

tettette magát,
hogy engedhetnek
bolondokat a
kórterembe,

ahol ráadásul,
amikor kikapcsolja
a készüléket,
otthon érzi magát.

POMOGÁTS BÉLA

Helyét kereső értelmiség

Két mentalitás – két stratégia

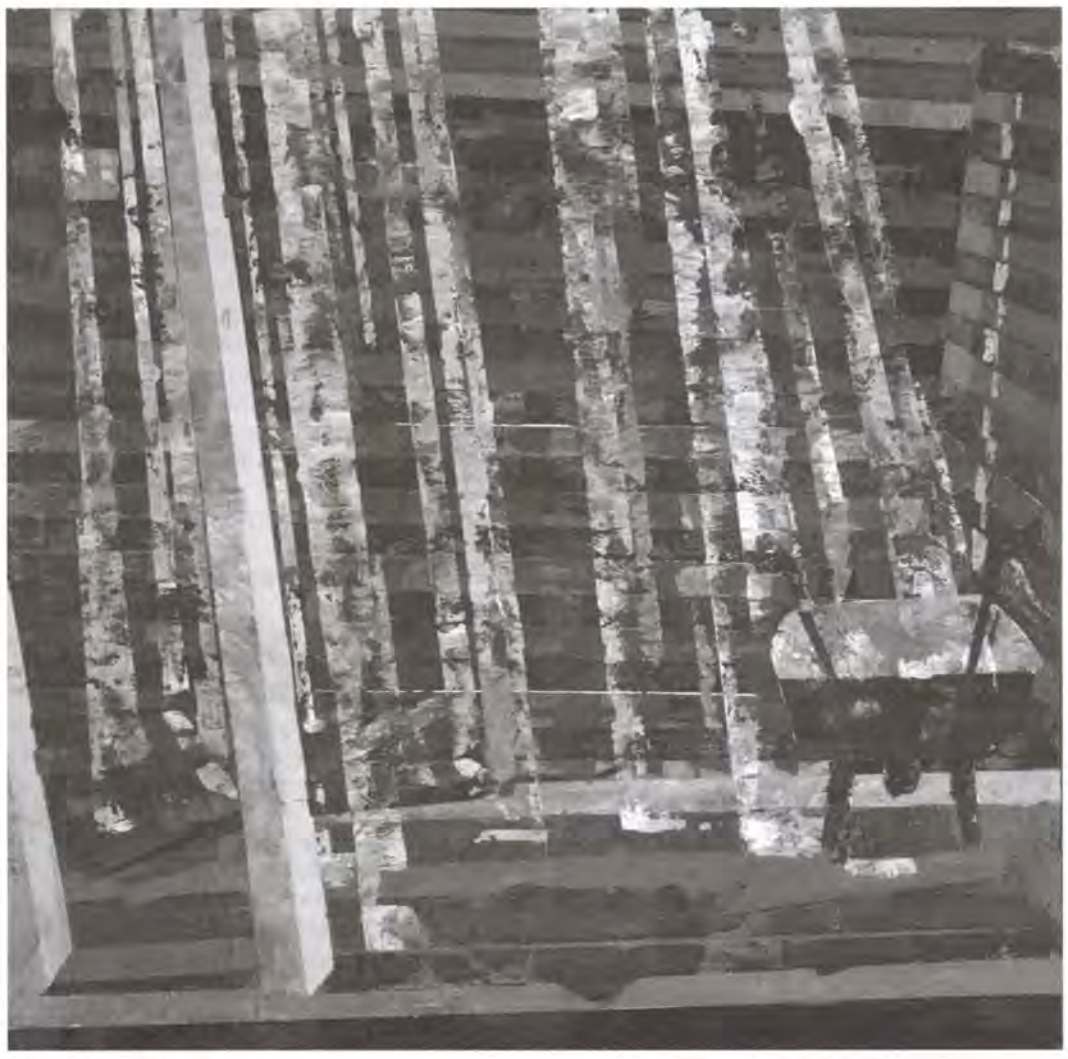

Kovács Imre: *Kékes 3*

Hosszú évek óta küzdök egy (mondhatni) köznapi tapasztalattal: mintha az ország tágasnak semmiképpen sem mondható határai között egyidejűleg két Magyarország küzdene meg egymással, vagy éppen tudomást sem vesz egymásról. Nemcsak két politikai stratégia, hanem két politikai kultúra, két mentalitás, sőt két nyelvhasználat. Hiszen ha általában ugyanazokat a kifejezéseket – „szociális piacgazdálkodás", „európai felzárkózás", „népképviseleti demokrácia", „sajtószabadság" – használják is a kormánypárti és az ellenzéki politikusok, engesztelhetetlen vitáik rendre azt bizonyítják, hogy a legkevésbé sem értik ugyanazt az általuk használt fogalmakon. Még nyilvánvalóbb a „nyelvi" megosztás abban az esetben, ha a „baloldaliak" és a „jobboldaliak" a saját eszmerendszerükről beszélnek a nyilvánosság előtt. A kormánypárt és az ellenzék nyelvhasználata valójában két külön politikai nyelvezetet alkot, közöttük szinte reménytelen hidat építeni. Hol van az az önkéntes és vakmerő tolmács, aki közvetíteni próbálna a kormánypártiak és az ellenzékiek között?

A politikai nyelvhasználatnak ez a végzetes kettéhasadása nem először jelenik meg nálunk. Mintha hasonló konfliktusok osztották volna meg az előző századforduló után a nemzeti antiliberálisokat és a liberálisokat, vagy a harmincas években a népieseket és az urbánusokat. Az egymással szembefordított nyelvezetek mögött persze ott volt a két – összebékíthetetlennek tetsző – mentalitás, a két – egymást kizárni kívánó – vízió arról, hogy Magyarország jövője milyen legyen. Egyáltalán a jelen vitáinak és kinyilatkoztatásainak kellő megítéléséhez nem árt újraolvasni vagy éppen elolvasni a régi vitákat, az egyszer már hangot kapott elméleteket. Harsányi Kálmán vagy Szabó Dezső korabeli regényeiben, vagy a másik oldalon Ady Endre, Ignotus és Jászi Oszkár írásaiban jelen van szinte mindaz a kérdés, vád és panasz, amely mostanában felizzítja a levegőt.

Az, hogy a magyar politikai kultúrának kettős hagyománya és kettős arca van, egyáltalán nem vadonatúj jelenség, és annak is megvan a története, ahogyan ez a két hagyományos politikai kultúra egymásra támad és egymástól radikálisan eltérő politikai nyelvhasználatot vezet be. Olyan elszánt radikalizmussal, hogy még a kölcsönös kommunikációnak se maradjanak jó esélyei. Szerencsésebb időszakokban – például az ötvenhatos forradalom idején vagy a nyolcvanas évek közepén: a monori találkozó és a Bibó-emlékkönyv történelmi pillanataiban – csökken vagy éppen megszűnni látszik ez a tragikus veszélyeket felidéző politikai és kommunikációs hasadás. Máskor végzetesen növekszik a szakadék a kétféle politikai mentalitás és kultúra között: mindkettő a magyar nyelvet használja, ugyanakkor felszámolja a kölcsönös megértés lehetőségét. Mostanában ez a szakadék már szinte áthidalhatatlannak tetszik és végzetes következményeket rejthet. Éppenséggel a negyedszázada tapasztalt történelmi újrakezdés és újjászületés ígéretét, s vele egy ország annak idején feltámadó bizalmát nyelheti el.

Holott igen jeles és hatékony példái vannak annak, hogy ez a korszerűnek látszó politikai és kulturális megoszlás elkerülhető. Mindenekelőtt modern irodalmunk első nagy mozgalmára és műhelyére, a Nyugatra és a körötte gyülekező „nagy nemzedékre" gondolok. A Nyugat ugyanis nem egyszerűen az irodalom és a művészeti gondolkodás műhelye volt, hanem a teljes kultúráé, a szellemé: a társadalomtudományoké, a politikai gondolkodásé, a nemzeti önismereté is. Mint a huszadik századi magyar szellemiség egyik legátfogóbb és legeredményesebb műhelye, valójában arra törekedett, hogy egyeztesse a hagyományokat és a modernizációt, a nemzeti és a liberális elveket, a magyar és az európai értékeket. Már a főszerkesztő Ignotus hírneves beköszöntő írása, a *Kelet népe* ezt az értékeket, szemléleteket és mentalitásokat egyeztető kulturális stratégiát körvonalazta. „A nap s az emberiség s a történelem – olvasom – keletről nyugatra tart. Kelet népének is ez az útja... A Csaba útja az égen írt utat honfoglaló kelet népének. S így van megírva, hogy égen és földön, tudásban, szépségben és munkában, mindenütt honfoglaló legyen kelet népe."

A Nyugat példája

Ady és Babits, Móricz és Kosztolányi minden tekintetben Kelet és Nyugat, az-az a nemzeti és az európai értékek egyeztetésére és szintézisének létrehozására törekedett. A Nyugat nagy írói szinte kivétel nélkül „vidéki" származásúak voltak, s magukkal hozták szűkebb régiójuk szellemét: Ady a Partiumét, Babits a Dunántúlét, Móricz a Tiszavidékét, Kosztolányi a Bácskáét. Egyszersmind ők lettek a magyar urbanitás, az (Ady szavaival) „városos Magyarország" első hiteles képviselői, akik megformálták ennek a magyar urbanitásnak a szellemét. Mindig és következetesen egyszerre, egymással kiegészítve képviselték a nemzeti hagyományt, a nemzeti identitást és a kulturális, társadalmi modernizációt. Jól tudták, hogy a magyarság és az európaiság fogalmát nem lehet elválasztani egymástól: aki nem marad magyar, az gyökértelen

>>>> *folytatás a 18. oldalon*

>>>>> *folytatás a 17. oldalról*

lesz Európában, és aki nem lesz európai, az magyarságát is el fogja veszíteni.

Az utóbbi negyedszázadban kivívott demokratikus berendezkedés keretében ismét olyan kérdésekre és kihívásokra kell válaszolnunk, mint amilyenekre a Nyugat írói egyszer már feleletet adtak. Most ugyancsak egyrészről nemzeti identitásunk helyreállítása, másrészről a teljes (gazdasági, társadalmi, kulturális) modernizáció a nagy közös feladat. A kettőt nem lehet, nem szabad egymástól elszakítani, és még kevésbé egymással szembefordítani. Lehetnek viták és lehetnek szellemi vagy politikai küzdelmek a nemzeti, egyszersmind modernizációs stratégia különféle változatainak hívei között, a magyar politikai életnek mindazonáltal nem a nemzeti identitás vagy az európai modernizáció között kell választania, s e választás kényszere szerint felsorakoznia. A választási kényszer viszont mostanra szinte meghatározó szerepet kapott, pusztító erő lett, s a „nemzeti" és „modernizációs" tábor között megnyíló szakadék valóban két egymással feleselő, egymással szembenálló országra oszthatja, vagy már osztotta azt a virtuális Magyarországot, amely mindnyájunké, és amelynek mindnyájunk országának is kell maradnia.

Közvetítő értelmiség

A politikai és szellemi élet végzetes és igen nagy veszélyekkel járó kettéhasadását valamilyen társadalmi csoportnak természetesen át kellene hidalnia. A politika (mondhatnám így is: az új politikai elit) erre a hídrakásra mintha nem volna képes és hajlandó, ugyanis mindkét oldalon túlságosan elkötelezte magát azoknak az érdekeknek és mítoszoknak, amelyeket a két egymással versengő és viszálykodó csoport képvisel. A kölcsönös megértés és dialógus igénye helyett, ami pedig minden pluralista társadalom működésének egyik fontos feltétele, ma már, úgy tetszik, csak a kölcsönös bizalmatlanság, a kölcsönös ellenségeskedés, egymás kölcsönös „fantomiziálása" működik. „Ha az emberek nem érintkeznek – mondotta volt Németh László az elvadult népi-urbánus csaták idején – »fantomizálják« egymást. Két táborba sodort írók egymás körvonalaiból azt fogják föl és azt képzelik tovább, ami egy ilyen fantomot táplálni tud. Van ebben valami a félelemből, a védekezésből és a lustaságból."

Nos, szövöm tovább a Németh László-i gondolatot, talán csak olyan társadalmi csoport léphet fel némi siker reményében e kölcsönös „fantomizálással" szemben, és keresheti a közvetítés és a párbeszéd lehetőségeit, amelynek nem lehet tulajdonsága sem a félelem, sem a lustaság. Arra a magyar értelmiségre gondolok, amely meg tudta őrizni lelki függetlenségét a múltban és a jelenben. A mögöttünk maradt „pártállami" múltban, amidőn ez az értelmiség félrevonulva vagy éppen nyílt sisakkal küzdve, de mindenképpen azon fáradozott, hogy a diktatúra nyomása alatt is védelmezze a nemzeti és demokratikus értékeket. Nem kevés nosztalgiával gondolok vissza a nyolcvanas évek „lakiteleki" találkozóira, amelyeken például Csoóri Sándor és például Konrád György egymással összefogva érvelt a demokratikus fordulat mellett. Ennek az összefogásnak kellett volna a jelenben is lehetőséget kapnia, sajnos a független magyar értelmiség jóformán kedvét vesztette a pártviszályok következtében, hiszen sohasem a veszekedésekben és perpatvarokban érezte otthon magát. Ráadásul mind szorongóbb szívvel kellett érzékelnie a nemzeti kultúra iránt megnyilvánuló politikai közönyt és a magyar kulturális intézményrendszerben bekövetkezett válságokat.

Az értelmiségi léthez – ezt minden értelmiségszociológiai elmélet leszögezi – nélkülözhetetlen a szellemi függetlenség, a lelki és erkölcsi autonómia. „Az el nem kötelezett értelmiségiek – mondja a magyar származású kiváló német szociológus, Karl Mannheim – a cselekvés két módját alkalmazzák mint kiutat középutas helyzetükből: egyrészt csatlakoznak – nagyrészt önként – az egymással szemben álló osztályok egyikéhez vagy másikához, másrészt saját társadalmi gyökereiket kutatják, és keresik annak módját, hogyan tölthetik be küldetésüket mint az összesség szellemi érdekeinek kijelölt védelmezői." A jelen magyar értelmisége hasonlóképpen helyezkedett el: egyrészt a különböző politikai mozgalmakhoz csatlakozott, így ezek irányításában tölt be szerepet, ugyanakkor történelmünk során nem először, sajnos, belebonyolódott az egymást kölcsönösen „fantomizálók" csatározásaiba; másrészt (szomorú módon mindinkább sikertelenül) őrzi függetlenségét, és megpróbálja védelmezni „az összesség szellemi értékeit".

Az értékek védelme

Ezeknek a szellemi értékeknek a védelmezése mindig, a jelenben is, megköveteli a teljes értékállomány vállalását, függetlenül attól, hogy valamely szellemi hagyomány a jelenben „konzervatív" vagy „liberális" értelmezést kap, és megköveteli – éppen az értékek és hagyományok teljességének védelme kedvéért – a szellemi önvédelem hatékonysága érdekében – az önkéntes közvetítő szerepet. Karl Mannheim is arról beszél, hogy – miután „minden politikai érdek és tudás szükségképpen pártos és részleges" – a független értelmiségnek „az egymással szemben álló nézőpontok tág, dinamikus közvetítését" kell vállalnia és végeznie. Ez pedig nem éppen egyszerű és nem is kockázatmentes vállalkozás, hiszen éppen a független értelmiségit bizonyos gyanakvással figyelik mind a kormánypártok, mind az ellenzék részéről, minthogy egyik oldalon sem kívánja minden tekintetben „elkötelezni magát". Így aztán idővel vádak is érik, és még az a tragikomikus helyzet is megesik, hogy ugyanazt az embert némelyek egyfelől „magyarkodónak", mások, másfelől „nemzetietlennek" nevezik.

Holott éppen az ilyen, egyik párthoz sem álló, pártot legfeljebb Dante módjára „önmagából csináló" – független értelmiségi státusnak és magatartásnak igen jelentékenyek a magyar hagyományai. Az imént a Nyugat mozgalmának nagy íróira hivatkoztam, s most ismét hivatkozhatom Babits Mihályra, aki egykoron így beszélt: „hiszek az igazságban, mely túl van a politikán, életünk helyi és pillanatnyi szükségletein." Vagy hivatkozhatom Németh Lászlóra, aki éppen azért maradt oly sokszor magára, mert nem tudott azonosulni semmiféle politikai párttal és érdekkel, még olyan politikai mozgalommal sem, amely az ő igéit írta zászlajára. (Babits és Németh persze egymással is vitát folytatott, időnként egymással is élesen szembekerült, mindazonáltal összekötötte őket értelmiségi függetlenségük és felelősségtudatuk.) Igen, a magyar szellem legjobb hagyományai szerint az értelmiség nálunk mindig óvni akarta függetlenségét s ezzel együtt közvetítő, kiegyenlítő szerepét. A legjobb példa talán azé az Illyés Gyuláé, aki teljes otthonossággal mozgott a Nyugat táborában, az avantgárd írói között, a népi mozgalomban, sőt a szellemi baloldalon.

A független és kiegyenlítő értelmiségnek emellett még két igen fontos képessége és tulajdonsága van: nyitottsága minden irányban, egyszersmind kritikai készenléte ugyancsak mindennel szemben. A független értelmiség nyitott, s valóban minden tapasztalatot, felismerést és gondolatot be tud és kíván fogadni, ugyanakkor eredendő módon kritikus, minthogy jól tudja, hogy minden tapasztalat, felismerés és gondolat érvényességét, hatékonyságát és értékét szigorú kritikával kell mérlegelnie, megítélnie. Ez a kritikai szemlélete is bizalmatlanságot kelt mostanában a politikacsinálók körében, minthogy a sajnálatosan eluralkodó politikai indulatok vagy éppen az egyéni, illetve csoportérdekek következtében a bírálatot sokan ellenséges tevékenységnek tüntetik fel, és csakis az aggályok nélküli elkötelezettséget hajlamosak méltányolni.

Nyitottságáról és kritikai szelleméről az értelmiség mindazonáltal nem mondhat le, minthogy éppen ezek által védheti függetlenségét és közvetítő szerepét. Lehet, a politika egyelőre nincs tudatában annak, hogy a független értelmiségnek milyen jótékony kiegyenlítő szerepe lehet az elmérgesedett konfliktusok feloldásában. Ennek ellenére is szeretném hinni, hogy az idő ennek a független és közvetítő-egyeztető értelmiségi szerepvállalásnak kedvez. Hiszen az egymással viszálykodó politikai elitek, a lassanként két részre szakadó ország, a lábunk alatt megnyíló politikai szakadék végül is szükségessé teszik, hogy legyenek szellemi hídépítők, legyenek közvetítők, legyenek egyeztetők. Mindez nem egyszerűen a független értelmiség, hanem az ország érdeke.

SZÁNTAI JÁNOS

Zsivány Egyes – ugyanaz és mégis más

Mindenekelőtt azt tisztáznám, miért lehetett nyugodtan más a *Csillagok háborúja*-sorozat első „vadhajtása", a *Zsivány Egyes*, mint *Az ébredő Erő*. Amikor J. J. Abrams (*Super 8*, *Star Trek*, *Lehetetlen küldetés III.*) nekiállt a *Star Wars*-franchise hetedik részének, pontosan tudta, mekkora teher nehezedik a vállára. Sok év telt el az utolsó rész óta, sokan fanyalogtak az első, második és harmadik (időrendben negyedik, ötödik, hatodik) rész minősége kapcsán, ezért aztán nemigen vállalt semmiféle kockázatot. Többször megnézte az első epizódot (*Egy új remény*), aztán szépen klónozta. Nem rosszul. Sőt. De az ember nem tudott megszabadulni attól az érzéstől, hogy ezt a filmet valahol látta már. Egész pontosan 1977-ben. George Lucas rendezésében.

KINEMATOGRÁF

Ezzel szemben Gareth Edwardsnak (*Godzilla*, *Monsters – Sötét kontinens*) nem voltak ilyen gondjai. Pontosan az volt a feladata, hogy eltávolodjon a *Star Wars*-univerzum magjától, persze, amennyire a gravitáció engedi. Kitalálhatott bármit és bárkit, ami és aki a történet szolgálatába állhat. Ez értelemszerűen nem jelenti azt, hogy a rendező nem ismeri tövirőlhegyire filmjének tárgyát. De, nagyon is ismeri. Többek között ennek is köszönhető, hogy a *Zsivány Egyes* sztorija egészen komplex. Megkockáztatom: a *Star Wars*-univerzumba nyakig belesüppedt rajongók számára talán túl komplex is egy kicsit.

És akkor: emlékszünk még, hogyan is kezdődött az egész *Csillagok háborúja*? Megjelenik a felirat, hogy „Réges-régen, egy messzi-messzi galaxisban...", majd felharsan John Williams ikonikus főcímzenéje és következik a bevezető szöveg: „Javában dúl a polgárháború. Titkos támaszpontjukról a felkelők először hajtottak végre sikeres támadást a gonosz Galaktikus Birodalom ellen. Az ütközet során hírszerzőik megkaparintották a Birodalom csodafegyverének titkos terveit. A Halálcsillag nevű harci űrállomás egy egész bolygó elpusztítására képes. Leia hercegnő, nyomában a Birodalom ügynökeivel, hazafele száguld csillaghajóján. Nála vannak a tervek, melyek megmenthetik népét, s így újra felvirradhat a galaxisban a szabadság..."

Nos, lassan 40 éve már, hogy a *Star Wars*-rajongók népe azon rágódik, miképpen kerültek Leia hercegnőhöz azok a bizonyos tervek. Mert hát az *Új remény* végén Luke Skywalker ezen tervek alapján száguld végig a bolygófaló fegyver felszínén, hogy a műszereket félretéve, kizárólag az Erő segítségével lője bele azon a pici likon a Halálcsillagra halált hozó két torpedót. És persze azon is törték a fejüket a rajongók (és nem csak!), hogy ha egyszer akadt a világegyetemben egy zseniálisan diabolikus agyvelő, aki ezt a valóban tömegpusztító fegyvert kidolgozta, mi a fenének hagyott benne egy szellőzőnyílást, amely egyenesen az Achilles-sarkához vezet. A Gareth Edwards által rendezett történet gyakorlatilag ezekre a sarkalatos kérdésekre adja meg a válaszokat.

A történet lényegében erről szól: kik és hogyan lopták el a terveket, melyeket aztán Leia hercegnő egy elegáns mozdulattal becsúsztat R2-D2 fémtestébe, illetve ki volt az az ember, aki látszólag ugyan behódolt a Birodalomnak és megtervezte a Halálcsillagot, viszont tudatosan benne „felejtett" egy lyukat, hogy a tervek megszerzése esetén jó eséllyel fel lehessen robbantani. Ettől a pillanattól kezdve Gareth Edwardsnak aránylag egyszerű dolga volt. *A hét mesterlövész*ből kiindulva azzal töltötte ki a film első (helyenként kicsit lagymatag) részét, hogy összeverbuválta a hősöket. Akik természetesen nem jedik, nem a világegyetem erejével átitatott jófiúk, hanem hibák valóságos bányái, szürkék, mint például Sergio Leone westernhősei, vagyis – elvileg bár – sokkal izgalmasabb figurák: Jyn Erso (Felicity Jones), a Halálcsillag tervezőjének anarchista lázadó leánya, Cassian Andor (Diego Luna), a nem kimondottan gáncs nélküli kém, Chirrut Îmwe (Donnie Yen), egy vak szerzetesszerű alak, aki leginkább jedirajongóra emlékeztet, Jiang Wen (Baze Malbus), Chirrut „földi mása" és védelmezője, valamint Bodhi Rook (Riz Ahmed), egy opportunista antihős. Ja, és ott van még a kötelező humorforrás, K-2SO, az átprogramozott birodalmi droid, aki meglehetősen furcsán viselkedik, minek következtében a néző igen gyakran nevet. Az is igaz, hogy Jyn és Cassian figuráján kívül a rendező nemigen fektetett sok energiát a többi szereplő háromdimenziós karakterének megformálásába. Ennek ellenére mindegyiküknek jut pár emlékezetes akció és bon mot. Itt jegyzem meg azt is, hogy a Disney-konszern politikaikorrektség-kényszerére jellemző ez a leosztás: Jyn fehér, de nő, Cassian latino, Chirrut, Jiang és Bodhi ázsiaiak, K-2SO pedig vas. A gonoszok – vagyis Orson Krennic (Ben Mendelsohn), a birodalmi fegyverszakértő, Tarkin kormányzó (a számítógépes animáció segítségével újrateremtett Peter Cushing) és maga Darth Vader (akinek a hangját ezúttal is James Earl Jones hozta, mint annak idején, 1977-ben) – viszont egytől egyig fehér férfiak. Erről ennyit.

A „kriplikommandó" útnak indul, meglehetősen szövevényes kalandok árán megszerzi a terveket és eljuttatja pontosan oda, ahonnan *Az új remény* elindul. A *Csillagok háborúja*-sorozat nyitójelenetéhez való csatlakozás egészen delejes hatással van a múltat ismerő nézőre. Ugyanazokon a folyosókon vagyunk, ugyanazokat a lázadókat látjuk, ugyanazt a Leia hercegnőt (igaz, meglehetősen ijesztő a szintén számítógépes animációval újrateremtett fiatal Carrie Fisher arca), ugyanazt a Darth Vadert, akitől annak idején a hideg kirázott. Ezzel viszont a zsiványok gyülevész hada meg is tette, amit meg kellett tennie. Ritkán látni olyan hollywoodi filmet, melynek végére az összes pozitív hős meghal. Itt ez történik, aminek az egyenes következménye, hogy a vége főcím alatt a nézőnek egészen borongós hangulata támad. Elmarad a sorozat bármely részéből áradó pozitív kisugárzás, a hurráoptimizmus, a naiv jövőbenézés. Ezzel a véggel a *Zsivány Egyes* kimondottan realista filmmé változik. Ami a korábbi hét rész fényében igen izgalmas filmélmény. És most megkockáztatok egy *Star Wars*-rajongóknak talán meredek kijelentést: ez a vadhajtás a *Star Wars*-sorozat legjobbja. Megyek is, megnézem még egyszer.

Zsivány Egyes – Egy Star Wars történet (Rogue One: A Star Wars Story), amerikai film, 133 perc, 2016. **Rendező**: Gareth Edwards. **Forgatókönyvíró**: John Knoll, Gary Whitta. **Operatőr**: Greig Fraser. **Zene**: Alexander Desplat. **Vágó**: Jabez Olssen. **Szereplők**: Felicity Jones, Mads Mikkelsen, Donnie Yen, Forest Whitaker, Diego Luna, Riz Ahmed, Alan Tudyk, Ben Mendelsohn.

BRÉDA FERENC

THEATRUM TEMPORIS
Levelek az utókornak

Tizedik levél.
A létszínházi látvány mint lépték és lepel

1. Eleddig egzisztenciális és tér-idő-Utazásunk folyamán megtudhattad, hogy e Levelek ama kevesek által ismerős Páros számban, az ó-kor(ok) Duálisában és a *Múl*tban íródtanak vala, pontosabban a Jövő Összetett Múltjában (Szerző-Föladó Olvasó-Címzett), vagyis a Folyamatos Jelen Jövőjében, a *Ma-Ma*jdan Rég-*Múlt*jában – vagyis e *Mű*ben.

2. E Levelek címzettje tehát Te vagy, 2115-ben, 2215-ben, 2515-ben, 2815-ben, s. í. t., Te, az örök, mert virtuális s immár egyedien kettős önazonosságú Befogadó, aki meg *fog fog*anni, s aki távolról sem Többes számban, hanem Kettes avagy *Más*odik Számban leend idelenn az Időben, miből elő-Idézlek.

3. A mindenkori jelenben résztvevők információs szinten rögzített gondolatai azért értékesek, mivel a bioszférában való szerepvitel tapasztalatának a szellemi dokumentumai, s mint ilyenek az életfolyamat időfölötti és személyesített átiratai.

4. Ugyanakkor a mágikus *egregór*ák technikai kulcsát a teremtő képzelet hologrammisztikus természete képezi, hisz a képzelet csupán üres bábukat, „koporsókat", mentális burok-hurkokat, héjakat, szakrálisnak hitt „szarkafogókat", *gólem*eket (vö. rom. gol, üres), próbababákat, pszicho-robotokat, marionetteket, vagyis Szereplőket és Szerepeket gyárt a képzelet kép-futószalagján.

5. Az egyén nem más, mint pszichikai fogantatású, ontoteatrális hologram biológiai tárgyiasulása, hisz eleink tudatalattifél-tudatos vágydinamikáinak, Erosznak a megvalósult, „fixált", szilárdított képzetei vagyunk, amelyeknek paramétereiben a végtelen Többes Szám, az Ős-Ok, Halmaz program-töredékei monumentalizálódnak leegyszerűsödve a Páros szám, a két szülő összegződésére az egyénben, mint Egyben.

6. Környezetünk tudatában is emlék-képek formájában létezünk, nem közvetlenül. Tudniillik még az életünk ideje alatt Két „X.Y." létezik, s mindkettő az élet koordinátái között.

7. Az élő létezés e közvetett és informatikai formája, a képiesített információvá válás tehát még az életben megtapasztalható ontológiai módozata az „egyéni" létezésnek. A két létezésmódozatban a domború-homorú határ-persepektíva játékai érvényesülnek:

(*nagyít*) belső → •)	← külső (*kicsinyít*)
az X. Y. által	az X. Y. környezete
alkotott kép	által alkotott kép
X. Y. -ról	X. Y. –ról

8. Noha mindkét perspektíva végterméke első látásra megegyezik, sőt alaktanilag egybeesik, az egyik Szereplő, a közösségi másolat-X.Y. – a mimétikus, visszatükrözött X.Y. – és az elsődleges, visszatükröző, modell-X.Y. – a másik Szereplő – között „viasz/pecsétnyomó"-viszony áll fönn.

9. Görbetükör, azaz latin *Spec*ulum ez az ontológiai *Spec*taculum, a Létezés eme álorca-domborulatú, kívülről és belülről is megszemlélhető Látvány- és Nézőjáték.

10. A *Te* oldaladról, a *Te*kintő távlatából a létezés vígjáték-előadása az arányított *lép*tékesülés *Lep*lének az optikai szűrőjén át látható, ám a létezés elmosódó és fordított távlatú és arányú árnyjátéka hol az Óriások Földjén zajlónak tűnik, hol pedig fordítva, a cselekmény Lilliputh-ban bonyolódónak mutatkozik.

11. A létezés Tükre eleve Tekert, domború-és-homorú, mint a Möbius-szalag vagy a térgörbület, s e Tükör ráadásul Tokart: a *Le*pel pedig itt *Le*nn, a *Le*vés térterületén határolja a leülepedett Aljat, az ontológiai világszínház hátsó üléseit a karzattól, a zsöllyéktől, a páholyoktól és a kakasülőtől. A Lepel nem más, mint a viszonylagos összemérhetetlenség törvénye, aminek érvényességi hatáskörét a mennyiségi és minőségi összeférhetetlenség s esetünkben az emberi érzékszervek behatároltsága szabja meg.

12. Ugyanakkor a mindenkori esztétikai és ontológiai meg-*Lep*etést szavatoló s az arányos *Lét-Lép*tékesítés ismeretelméleti szükségszerűségét lehetővé tevő *Lep*el, a létszínházi Függöny bárminémű eltávolítása sem jár csupán látszólagos sikerrel, mert a *Le-Lep-Le*-zés, *a re-velatio*, az arisztoteleszi fölismerés csak újralefátyolozás s a rejtett Tudás föltárása, a *tit*áni *Tit*kok megoldása, a *Kérő Kér*désekre kapott *Vál*asz pusztán a mindentudás vágyát lecsillapító és már eleve föltett módon kegyesen félrevezető ál- és vágy-válasz: a Tudakozó azt fogja hallani, amire áhítozik, ami után *só*várog, hisz számára csak az a *jó*slat helytálló, igaz és elfogadható, ami az ő számára *jó*kat és *jav*akat ígér; s eképp nem véletlen, hogy a *merész Mer*curius, a hellén H*ermész*, a hasznos *Hír szárny*as *sar*ujú istensége, aki később mint *hason-Más*, mint *Masz*k, mint *Más*odik, mint a *Más*ik fölölti a mimetikus ikerítés folytán Amphitruo szolgájának, Sosia-nak az alakját, a *Háromsz*or Nagy, *Homérosz*-i *Hermész* tehát jól ismervén ezt a nyereségközpontú emberi törvényszerűséget, a befogadó számára egyértelműen kedvező kereskedelmi játékviszonyt helyez kilátásba a Plautus-i *Amphitruo* Prológusában önmaga, a soronkövetkező darabra való odafigyelés és az eképp érdekeltté tett, ám az odafigyelés didaktikai célzatú föltételét majd nyilván szent föladatként betartó, babonás Néző-Szemlélő között.

13. A létezés látványelőadását kendőző, délibábszerűen megkettőződő *Fát*yol pedig a szemfényvesztő *Fat*um, a *trompe l'œil Fata morgana*-ja.

14. *Te* is egy ilyen teatrális *Téridő-Tár*sulat kutatási *Tár*gya lettél, s ennek a létszínház-*trup*pnak vagy már a mindinkább *tág*uló s a jövendő, beteljesülésendő anyagisulástól majdan letaglózódó *Tag*ja és *Tróp*usa, Szó- és Cselekmény-Fordulata: e transztörténelmi Játéknak, e *csel*ekménynek, ennek az *ág*as-bogas *Ág*onnak, ennek az *agg Agg*ancsnak, aki a Föladó lenne, neki vagy már *Te* itt-és-most a szerep-*Te*remtettje.

15. Egy, az egyéni és a közösségi *hőbör*gő *hübrisz*, a gőg erősödése révén mindinkább el*ferd*ülő, *ford*uló és végtére is fordítottá váló világban természetesen az a föltételezés tevődik föl, miszerint mint *Ágon*isztész (ἀγωνιστής), mint Játékvezető-Mester ennek a *Merk*uriális *Mérk*őzésnek, e metafizikai *Vers*eny-színdarabnak valójában épp Te vagy a Főszereplője, a Proto-*Ágon*isztésze, az Elsődleges Színésze, míg magam a Déutéro-*Ágon*isztész, a *Más*odik Színész *maszk*ulin *Maszk*ját öltöm magamra, ha már *Más*olás, vagyis *Ut*ánzás ez az *Utó*kori *Út*, amelynek *ut*ólagos összefüggéseiről az előzőekben esett már szó.

THEÁTRUM

16. De, mint már jeleztem Neked, a mi *dia*kronikus, drámai *Dialó*gusunk, a mi *Ego*-Ágónunk, *vit*ális *Via*dalunk és korokon át-*csata*ngoló *Csatá*nk nem egyes vagy többes számban zajlik, hanem *Pár*os számban, s eként egyfajta *paradi*gmatikus, amolyan *paradic*somi, tér-idői *pár*huzamosságban zajlik, ragozódik, hajlítódik.

17. Épp e párosságból, e történelmi ikerítődésből kiindulva fogja majd talán megfogalmazni a sasszemű bírálat a köznapi és bináris logikát használó létszínházkomikumi dilemmát: ebben a viszonyban ki is az Úr, s ki is a Szolga a létezés e tükörgörbületében?...

18. Melyikünk is a *szen*vedélyvadász, időmúlt *Senex*, s melyikünk az ifjú, bohó és *ad*akozó *Adulens*, avagy ki itt a *mandra*gulyaosztogató *Matrona* s ki is a *vir*ilis *vér-Virgo*, ki a *Servos*, a *Leno*, a *Meretrix*, ha már a Jelen jel fölszíne alatt megbúvó, *lat*in – avagy pontosabban: *lat*ens és *lát*hatatlanul is látható – Színház típusfiguráiban kellene, hogy viszontlássuk önmagunk a Levés e Levél-komédiájában?

19. Ennek az egzisztenciális, századokon átívelő, nem isteni, de nagyon is emberi, transzperszonális, személyek közötti, történelmi szerepcserének és drámaontológiai Színjátéknak viszont kiváltképpen az az ontodramatikai alaptörvénye, hogy a *Ma Ma*jdba való átváltozása s átmenete nem az önnön természetszerű sebességében zajlik, hanem az időbeli alaktani szerepcsere és létszínházi behelyettesítődés (lat. substitutio) a mindennapi gondolkozási sémákkal ellentétben látszólag lehetetlen és hihetetlen módon fölgyorsul azonképpen, hogy a *Ma* a folyamatos Jelenben is *Már*ként működik.

20. Az egyetlen előnye a Föladónak ebben a korrespondenciában az, hogy én már Ma tudom azt a tényt, hogy múlt vagyok, s hogy valamennyi *Ma Más*, s hogy ez a másság a *Márrá mar*ódott *Ma*, amely a *Ma*jdban Csonkává és Csonttá aszódik.

21. Noha létezésfejlődési Szerepjátékunk a Mában pusztán olyan monológnak néz ki, amelyet a Már elkezdődött drámai dialógusunk csupán egyik szereplője fogalmaz meg, mármint az, akit úgy nevezek, hogy én, mindez valójában a Te válaszod az általam föltett kérdésekre, amelyekkel létezésedet, azt, hogy Te létezni fogsz, foganatosítottam.

22. Mert ezzel *fog*talak meg, ezzel a kadmoszi, oedipuszi sárkány*fog*veteménnyel *fog*lak befogni az *Ige Ig*ájába, a *Lét*ezés *Lép*ébe és *Lép*tékébe, hisz már eleve ebben a cselben, ebben a Cselekményben fogantattál, s valójában nem én, hanem... Te írod mindezt.

ERDÉLYI KRISZTINA

A főúttól kétsaroknyira

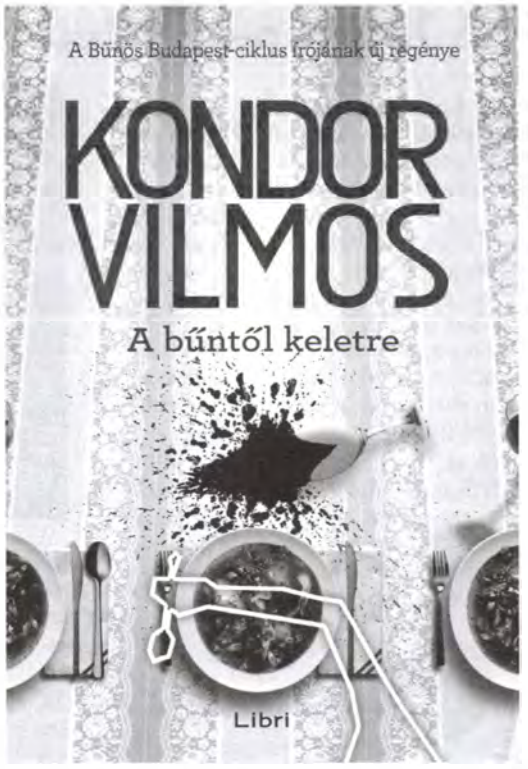

Az izzadó, trappoló, füstölgő Budapesten folyton történik valami: szirénák vijjogják körül a málladozó épületeket, unott képű jegyszedők ácsorognak a metrómegállókban, turisták forgolódnak értetlenül, férjek mentegetőznek kérlelhetetlenül, s helyenként érezni a tepertős pogácsa édeskés illatát. Aztán akadnak olyan napok is, melyeken rendkívüli események tompítják az állandó nyüzsgést, csupán néhány pillanatra, mielőtt minden újból rohanni kezdene. Ilyen esemény a kormányfő hirtelen bekövetkező halála is: „A miniszterelnök a szájához emelte a kanalat, a szemüvege mögül elégedetten ránk nézett, és lenyelte a levest. Aztán hirtelen megmerevedett, mint akibe áramot vezettek, a nyakán még egy ér is kidülledt. Amikor kiesett a kanál a kezéből, már mindenki tudta, hogy baj van, a legtöbben mégis halálos csendben figyelték, mintha valami koncerten vagy színházi előadáson lettünk volna, szóval figyeltük, ahogy a kanál pattan egyet a tányéron, leesik a földre, a kormányfő arca elszíneződik, nyelve kidülled a száján, majd elernyed, és fejjel beledől a zöldséglevesbe." S bár a város látszólag egy szempillantás alatt magához tér, a bűntényhez (már amennyiben az) kapcsolódó kérdések, kételyek, vélemények és elképzelések továbbra is ott szállingóznak a levegőben. Hogyan alakítja a sajtó az eseményeket, a közvéleményt és ezáltal az egész országot?

A bujkálással, vodkával, SIM-kártyákkal és fejfájással körített nyomozás során sikerül Ferenczynek felfejtenie a gyilkosság körülményeire vonatkozó részleteket, olyan elfeledettnek hitt eseményeket, melyek egy egészen új irányba, a „bűntől keletre" mutatnak, s megtörik a látszatvalóságot. Apránként mindenki gyanússá válik, ahogyan ezt már Agatha Christie történetei kapcsán megszokhattuk, s miközben Ferenczy a kormányfő múltjának szétszálazásán ügyködik, a jelenkori társadalom számos nyavalyája is megfogalmazódik: egy házaspár a gyilkosságot követő felbolydulásban a mindennapi megélhetésről próbál gondoskodni („Egy élelmesebb tanú a zűrzavart kihasználva retiküljébe evőeszközöket tömködött, férje zsebéből meg szalvétába csomagolt sonka került elő, nagyjából negyvendekányi"), Rogattoni Károly (vagy egyszerűen csak Rohadt Tóni, ahogy Ferenczy nevezi) minden nagyobb bűnügynél jelen van, kinyomoznia azonban semmit sem sikerül („Mihelyst eltűntek a kamerák, neki is nyoma veszett, és csak akkor került elő megint, amikor nyilatkozni kellett, mert akkor felvehette legjobb öltönyét és legmegnyerőbb mosolyát, és a Hír TV jeges arcú műsorvezetőiről is leolvasztotta a bugyit"), a csapból is „valóságtalanshowk" folynak és még a hamburger sem az igazi („Ferenczy szerette volna kinyomozni, hogy mégis kitől eredeztethető a magyar burger, de tudta, hogy a fél élete rámenne, és akkor is csak odáig jutna, hogy egyszer volt valaki, akinek a sógora kamionsofőr volt, és egyszer Münchenből hazafelé jövet evett egy hamburgert, amely állati finom volt, vett is gyorsan kettőt, hogy hazahozza a feleségének meg a testvérének, de mire a határra ért, az egyiket megette, a másikat meg elkobozták a határőrök a pucér nős magazinokkal, a Pink Floyd-lemezekkel és a török farmernadrágokkal együtt, így aztán a kamionsofőr csak leírni tudta, hogy milyen volt az a híres hamburger, és végül ez lett belőle").

Kondor világát kérdések szövik át, folytonos visszakérdezések és rákérdezések a legegyszerűbb élethelyzetektől a nehézkes és fejtörő nyomozásig, s ezek a kérdőjelek lassanként megbontják a gondosan előkészített látszatot. Az egyszerű, köznapi képekbe ágyazott krimi épp közelsége és ismerős jellege miatt válik olyannyira érdekfeszítővé, életszerűvé, humora és játékossága főként a mindannyiunk által folyamatosan megélt helyzetek tudatosításából fakad. Ferenczy egy szabadnak tűnő, ám elfojtó rendszer önkényes fondorlatait leplezi le azáltal, hogy hajlandó kérdezni, majd lassanként beférkőzni a fonnyadt arcok, kellemetlen hangsúlyok és dühtől feszülő erek mögé, s bár magánéleti szempontból meglehetősen esetlen és elkeveredett, az izzasztó nyargalásokban, kocsmai szóváltásokban és műanyagpoharas kávékban mintegy feloldódni látszik minden személyes góc és kétely: a Gabriellával való édeskettes, intézetben lévő apjának kísérteties látványa („[...] a két élénken figyelő zöld szem éles ellentétben állt a baloldalt lefittyedt szájjal, a nagyjából érzéketlen arccal, a beesett bal vállal és a céltalanul ölben tartott bal kézzel") és önmaga. Gyerekkori ambíciója bebizonyítani, hogy apjához hasonlóan ő is képes egy sikeres nyomozás lebonyolítására, s ezt nem akadályozhatja meg sem Jegrics, sem a borotválatlan szakszolgálatosok sora. „Magyarország miniszterelnöke meghalt." Ez tény. Mint ahogy az is, hogy egy korty zöldségleves végzett vele. S ennek miértje újabb tényekben keresendő.

Az aprólékos, következetesen összeállított, humorral vegyített bűnügyi történet egyben egy olyan társadalomképet közvetít, mely többnyire talán mindannyiunk valósága, s melyet leginkább a tompaság és a tudatosság hiánya jellemez. Olyan zötykölődő világ ez, melyben a hétköznapok változatlanul követik egymást, s melyben kérdések is alig vannak: „A metróban meleg volt, olyan meleg, hogy simán lehetett volna nagy tömbökbe vágva kimérni. Két ablak volt csupán nyitva, de azokon át se mozgott a levegő. Az utasok tikkadtan ültek, akár egy havannai buszjáraton Castro egy különösen kimerítő beszéde után. A sarokban egy szerelmespár csókolózott. Az ajtó mellett egy negyvenes nő ült zilált hajzattal és egy majdnem kopaszra nyírt komondorral. A meleget izzadság- és piaszag járta be. Ferenczy megállt a középső ajtóval szemben, megkapaszkodott, és erősen koncentrált arra, hogy ébren maradjon."

Végső soron ez a gyilkosság bárhol megtörténhetett volna... akár tőlünk kétsaroknyira is.

Kondor Vilmos: *A bűntől keletre*, Libri Kiadó, Budapest, 2015.

kritika

Kondor Vilmos *A bűntől keletre* című kötete egy politikai keretbe ágyazott gyilkosság felderítését beszéli el, s bár a nyomozás szerkezete kétségtelenül emlékeztet az angol krimik esőtől és sártól tocsogó világára, a regény plasztikus jellegéből fakadóan képtelenek vagyunk elfeledni: ez a gyilkosság minálunk történik, az ismerős Közép-Kelet-Európában, kétsaroknyira a budai hegyekből lefele ereszkedő főúttól, Flavio csendes éttermében, mely a jelek szerint mégsem elég eldugott ahhoz, hogy megmenthesse az ötvenedik születésnapját ünneplő miniszterelnököt. Ferenczy, a középkorú és teljes mértékben átlagos rendőr társaival együtt nyomozni kezd, s míg eleinte szentül hiszi, hogy egy ilyen kaliberű munkát csakis csapatban lehet eredményesen elvégezni, hamarosan rá kell jönnie: a titok nyitja teljesen máshol keresendő, mint ahol a rendőrség és a szakszolgálat különböző politikai érdekek mentén kutakodni akar, Gabriellán és akupunktúrára kényszerült kutyáján kívül senkiben sem bízhat, az akadályozott nyomozás miatt pedig egyedül, fiktív személyazonossággal kell válaszokat keresnie. Gyilkosság történt-e? Amennyiben igen, vajon az ellenzék áll-e a rafinált, iróniával elkövetett bűntény mögött? Hol mosódik egybe a politikai logika és a magán-

A halál melletted ül és néz

Jászberényi Sándor: *A lélek legszebb éjszakája. Történet álmatlanságról és őrületről.* Kalligram, Budapest, 2016.

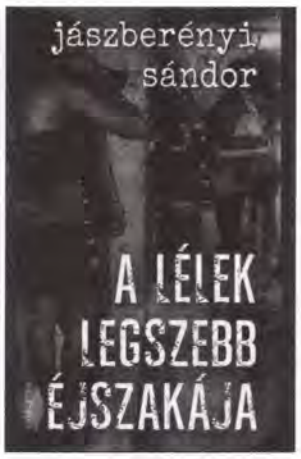

Ritkán szállít az élet írónak olyan alapanyagot, mint amiből Jászberényi Sándor építkezik – de azt már döntse el minden író külön-külön, hogy ezt áldásnak vagy átoknak tartja. Jászberényi, mint arra a kötet fülszövege is felhívja a figyelmet, haditudósító a Közel-Keleten és Észak-Afrikában, évekig Egyiptomban élt, megjárta a Gázai övezetet, tudósított az „arab tavasz" forradalmairól, a líbiai polgárháborúról – és a lista korántsem teljes.

Fülszöveg

A lélek legszebb éjszakája – amely a szerző második novellás-kötete, az első *Az ördög egy fekete kutya és más történetek* címmel jelent meg és igen szép pályát futott be – ezzel a mondattal kezdődik: „Arról, hogy meghaltam, utólag értesítettek"; és ezzel fejeződik be: „A szikrázó napsütésben úgy tűnt, a halál tényleg nagyon messze van." Ami a kettő között van, némileg leegyszerűsítve: halál, alkohol, szex, halál. És ez, az esetleges előfeltételezésekkel ellentétben, cseppet sem válik unalmassá vagy önismétlővé. Annak ellenére is igaz ez, hogy az írások struktúrája néhol eléggé kiszámítható, és a történetek – amelyek, két novella kivételével, Jászberényi „természetes" közegében, a közel-keleti és afrikai válságövezetekben játszódnak – szinte mindig valamiféle, a korábbiakra némiképp rácáfoló csattanóval érnek véget, de ott munkál bennük valami igazi elbeszélői erő, amellyel képes kiváltani az egyik legelemibb olvasói reakciót: a megrendülést. Azt a nehezen definiálható érzést, amikor hosszú sivatagi alkonyokon odaül melléd láthatatlanul a halál, nem csinál semmit, csak ül és néz, és várod, mert elkerülhetetlen, hogy elközelegjen Isten haragja.

Jászberényi elbeszélői tehetsége az olyan nagyobb ívű szövegekben nyilvánul meg leginkább, mint a címadó elbeszélés, a *Valaki virraszt érted* vagy *A kutya kölyke*, amely az utóbbi évek-évtizedek magyar novellisztikájának egyik csúcsteljesítménye. Szerzőnk nagy témákról beszél lecsupaszítottan és életszagúan, egyszersmind álmatlanul-álomszerűen – és cseppet sem polkorrekt módon, mégis nagyobb érzékenységgel, mint megannyi „társadalmi igazságharcos". Nagyon hiányzott már ez a karcos, Hemingwayt és a *hard boiled* történetek világát idéző hang a magyar irodalomból.

PAPP ATTILA ZSOLT

A jó, a rossz és a giliszta

Toldi Zsuzsanna: *Miklóska mesekönyve.* Illusztrálta Piti Katalin. Napkút Kiadó, Budapest, 2016.

Toldi Zsuzsanna legújabb könyve, a *Miklóska mesekönyve* két nagy fejezetre épül: *Állatmesék* és *Csalimesék*. Az első fejezetben a szerző szakít a hagyományos állatmesék koncepciójával és kompozíciójával. A mesék főszereplői olyan, peremre szorított állatok, mint a pióca, a csiga, a giliszta, illetve a pézsmapocok, a kanalas gém és a Mézkalauz madár. A második fejezet meséinek szereplői hagyományosnak tekinthetők, viszont történeteik különlegesek. Alma kisasszony életének fontos pillanataival ismerkedhetünk meg, bár nem derül ki, hogy hercegnő lesz-e a végén vagy sem. Alina, a jóságos vízi tündér összefog a tenger összes állatával, és mindenkin segítenek, aki rászorul. Az ördögök birodalma, a pokol is bemutatásra kerül, sok fortély, gonosztett tárul elénk, bár a végén valakinek a csókja biztosítja a pozitív végkifejletet.

A szövegek túlnyomó részében előforduló leírások biológiai pontossággal határozzák meg az adott fajt, emelik ki a legfőbb tudnivalókat róla. Nem úgy, mint a hagyományos állatmesék túlnyomó részében, ahol az emberi tulajdonságokkal felruházott szereplő egyetlen egy vonását állítják középpontba, erre fűzve fel az egész történetet. A narrátor minden kis szereplőnek nevet ad, ezzel közelebb hozza őket a gyerekekhez, tudni fogják, hogy a mese nem egy piócáról szól a sok közül, hanem Rudiról, aki megmentette a királykisasszony életét. Megtudhatjuk azt is, hogy mi miatt nem tudott a kótyagos kiskócsag elrepülni Afrikába, hogy hogyan alszanak minden este Frida és Fadri, hogyan járt túl a földműves az ördög eszén, hogyan múlt el Kicsi Lili bánata, hogyan vált Apró Ari hőssé, és sok további történetre, amelyeket mostanig csak Miklóska tudott.

A végkifejletben nem minden esetben találkozunk kimondott tanulsággal, többször implicit, lebegtetett az üzenet, így nemcsak egy pillanatra kelti fel a gyerekek érdeklődését, hanem folyamatosan fenntartja a figyelmüket. A mese végére az olvasó nemcsak egy erkölcsi tanítással lesz észrevétlenül gazdagabb, hanem a képzelőereje is fejlődik, képes lesz értelmező pozícióból továbbgondolni a mesét, hiszen mindig a tetőponton ér véget a csalimese, még ha ez bosszantó is tud lenni. A kötet végére a gyermek tudni fogja: „Ez a kettősség. A jó meg a rossz. Mindenkiben jelen van – ugyanannyi kanállal."

MIKLÓS KRISZTINA

A kupec

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

A haïdouk-ok. És a megérdemelt sztárság

Az 1990 előtti romániai kulturális élet vezérelve – nyilván sokan emlékszünk még rá – az ellenőrizhetőség és az ideológiai jóváhagyhatóság volt. E vezérelvek mögött, mint minden akkor érvényben levő állami életfunkció mögött, természetesen ugyanúgy egyéni érdekek húzódtak, mint minden „normális" társadalomban. (Számos eltérő példától eltekintve) vérlázító cinizmussal kanonizáltak ekként másod- vagy harmadosztályú zenét, irodalmat, képzőművészetet, ha épp anyagi vagy hatalmi előnyök származhattak ebből azok számára, akik a különféle kulturális szegmentumok olykor igen kétes aktorait futtatták.

Amplitúdó

De ha a manapság dívó és agyonmediatizált – pontosabban épp a média üzleti lehetőségeire alapozott – tehetségkutató vetélkedőket nézzük, ugyanezzel a cinizmussal találkozunk, most azonban nem terepszínű álcázóöltözetben, hanem legtöbbször „meztelenül". Az agyoneffektezett faktorok, klaszszikusnak zománcozott bravúrkodók és színpompás farkú népi szárnyasok nevével felcímkézett felfedezőbizniszben sokkal pimaszabbul nyilvánul meg a nyerészkedés elsőbbsége az *érték*eléssel (mármint a valós, időtálló kulturális, művészi érték felmutatásának igényével) szemben. A sztárcsinálás e mechanizmusainak ekként *nyilvánvalóan* semmi közük mindahhoz, ami egy nemzeti, regionális vagy épp kontinentális kultúrában megújuló szellemi-esztétikai energiát képvisel.

1983–84-ben Speranţa Rădulescu muzikológus, a bukaresti Román Paraszt Múzeuma – vagyis a néprajzi múzeum – főkutatója „fedezte fel" a Giurgiu megyei Clejani cigány muzsikusait, számos hangfelvételt készítve az akkor még névtelen banda zenéjéről. (Igaz, a két világháború közötti időben jártak már népzenekutatók a faluban, miként ezt recsegő hangfelvételek is bizonyítják.) Rădulescu nyomravezetése folytán egy svájci népzenekutató, Laurent Aubert és két belgiumi zenész-producer, Michel Winter és az ugyancsak roma Stéphane Karo munkájának köszönhetően jelent meg a sebtében Taraf de Haïdouks-nak elnevezett clejani-i banda *Dumbala Dumba* című albuma 1988-ban. A lemez parádésra méretezett párizsi és genfi bemutatója előtt bonyolult „elkéreztetési" akciókra volt szükség, hiszen miközben a nyugati impresszáriók és kiadók természetesen ragaszkodtak a clejani-i cigányok jelenlétéhez, a román kultúrpolitika inkább azokkal az *ansamblu folcloric*okkal szerette volna az ország hírnevét öregbíteni, amelyek a pár adásórányira nyomorított TVR képernyőjén élre vasalt népi egyenruhában, merev alakzatban felállva, karmesteri irányítással (!) és nem mellékesen totális hírszerzési ellenőrizhetőség mellett húzták. Végül is a Taraf kijutott Nyugatra, minden honoráriumát ruhaneműre, kávéra, szappanra, ajándéktárgyakra költve haza is jött (!), a 90-es évek során pedig fénylő csillaga lett a borzongatóan drakulás ízléshorizontú és a vadkeleti primitivitásra szomjazó nyugat-európai kultúrpiacnak. De persze nem csak nekik. Voltak-vannak a szemenszedett elitbe sorolható rajongóik is, közöttük például a boldog emlékű Yehudi Menuhin, Iggy Pop, Jim Jarmusch vagy Johnny Depp, aki valósággal beléjük szeretett, elannyira, hogy Los Angeles-i otthonában két héten át etette-itatta, hallgatta a Tarafot, sőt bevonta őket a Christina Ricci főszereplésével készített *A síró ember* című film forgatásába (2000).

Mi tagadás, a Taraf de Haïdouks-ról összeállított hazai dokumentumfilmek közös nevezője jószerével a dél-romániai és balkáni élő cigányzenének és társadalmi hátterének a siratása, a századokon át tudattalanul és reflektálatlanul ívelő nemzedéki stafétának – és a cigányhagyományok egy részének! – elparentálása, a pásztorballadák, siratók, színpompás zenei zsánerek szembeállítása a manelével, a „változó kor" közhelyének és a tudálékos értékvesztés-fogalomnak a rövidre zárása. Egy dolog bizonyos: a Taraf valóban joggal válhatott egy olyan *létforma* szimbólumává, amely az élet és az organikus zene kölcsönkapcsolatában gyökerezik, ahol tehát nemcsak azért zenélnek, mert élnek, hanem fordítva is. Ugyanakkor – minden bohém romantikától megfosztandó – azt is látnunk kell, hogy ímhol a falusi cigány lăutárok szakmáját is utolérte a „felkapottság" átka: amikor tudniillik a funkcionális (másképpen: *alkalmazott*) zenéből nagyban értékesíthető pódiumzenét csinálnak. De igaz az is, hogy ez a felkapottság tette lehetővé, hogy most figyelmünk előterébe került.

Ha módjuk van rá, hallgassák meg Nicolae „Culae" Neacşu (†2002) balladáját *Ceauşescu criminalu'*-ról (*Balada Conducătorului*). Van benne valami – persze nem a diktátorra gondolok –, ami visszarévedésre érdemes.

JAKABFFY TAMÁS

80x80

Artefaktum

Öt éves a Transylvanian Art Group, a csíkszeredai Nagy István művészeti középiskola egykori végzőseiből alakult csoportosulás. Ötödik alkalommal láthattuk évente megújuló karácsonyi tárlatukat a Csíki Székely Múzeum Kossuth utcai galériájában. A címben (*80x80 Blue*) szereplő *kék* szín úgy volt jelen a felületeken, mint a különböző kifejezésmódok legkisebb közös nevezője. Az ég színe, a tenger, a hegyek kékje, az álmok színe, a nyugalomé. A tisztaságé, az értelemé, vagy éppen a hidegségé. Végtelen, megfoghatatlan, fenséges. Minden alkotó a maga karakterének megfelelően hozta felszínre a kék különböző mélységeit.

Biró Zsuzsanna virágoskertjei annak az életszakasznak a leképeződései, mely elsősorban az anyaságról szól. Családjához, gyerekeihez köthető képek hívták elő azt a festői folyamatot, melynek most a tőle megszokott fotorealizmustól mind jobban távolodó, organikusan szerveződő képi megvalósulásait láthattuk. A békaperspektíva eget nyit, mely energiát ad és felszabadít.

Csillag Imola jellegzetes tűnemez-technikája ezúttal a tinta és textilfesték spriccolásának gesztusaira épül. Az elnagyolt, heves gesztusok eredményezte foltok az aprólékos munkát igénylő felületekkel olyan izgalmas lélektájakat, kék-szürke összhangokat teremtenek, melyek nem csak dinamikus felszínként, hanem egyfajta (ön)mélységekbe vezető szellemi kalandként is szemlélhetők.

Csillag István személyes élményeit növeszti végtelenné. Szűkszavú, minimalista. A magány szétáradó nyugalma tekintetünket a horizonton pihenteti, ahol a kékek fellazulnak, belemosódnak a láthatáron túli dimenziókba, melyek ég és föld érintkezésének fényvonalaként válnak érzékelhetővé. A képek tere alkotásonként ismétlődik, csupán a perspektíva változik – és a csend, a magány architektúrája.

Fazakas Barna képei különböző történeteket rejtenek. Egy folyamat végét látjuk, fotóból inspirálódott, sematikussá, szögletessé vált, szürreális tájat, melynek középpontjába önmagát kódolta, szinte felismerhetetlenül, embrióként rejtőzködve. A másik kép egy sörfőzde reklámpályázatához kapcsolódik, ahol a kirajzolódó, jellegzetes táj viszont túlmutat az alkalmazott jellegen.

Fazakas János László tájba helyezett önarcképein kevés kéket használ, mégis róla (is) beszél. Önmagáról gondolkodik, és környezetéről, melyet alkotóként alakít, hol vihart csapva, hol kinyilatkoztatva, hol egy gőzfürdő gyönyöreibe merülve. Tudatos hármasság, mely zsigeri mélységekig hatolva próbál új összefüggéseket felmutatni, értelmezni.

Kovács Imre képi világa szervesen összefügg hétköznapi környezetével. Konkrét látványokból indul ki, azokhoz tér vissza, aktuális állapotához hangolva őket. A letisztult vonalakat, felületeket, jól körülhatárolható formákat felváltja a gesztusfestészetet idéző, durvább festésmód, mely az egyre intenzívebben megélt alkotói folyamatokat is érzékelteti.

Szentes Zágon képekké formált szójátékait, hamis perspektívából festett 40-es diadalívét, szürreális kalandjait úgy járja át humor és játékosság, úgy éli meg a festői szabadság állapotait, úgy hoz létre meseszerű, groteszk figurákat, konstrukciókat, úgy vakít el neonszíneivel, olyan könnyedséggel tárja elénk különös társításait, hogy derűje közben ránk ragad. Alakjai közt éppoly szabadon bolyonghatunk, mint ahogyan ő megteremtette azokat.

Vorzsák Gyula a kékség lényegét kívánja megragadni, érzékeltetni a legkörültekintőbb módon. A távoli hegy látványából kiindulva, annak belseje felé haladva teszi láthatóvá belső életét, tektonikáját, egy ásvány rajzolatának felhasználásával. Elemez, boncolgat. Darabjaira szedi azt, ami éppen foglalkoztatja, hogy aztán nagyon óvatosan, érzékenyen rakja össze.

TÚROS ESZTER

Februári évfordulók

1 – 145 éve született Paul Fort francia író
110 éve született Hajnal Anna költő
2 – 195 éve született Barna Ignác műfordító
95 éve született Faragó József romániai magyar etnográfus
60 éve halt meg Valéry Larbaud francia költő
3 – 140 éve született Antalffy Endre romániai magyar költő
130 éve született Georg Trakl osztrák költő
4 – 95 éve született Teodor Bosca román műfordító
580 éve halt meg Niccolo Niccoli olasz humanista
5 – 70 éve halt meg Hans Fallada német író
140 éve született Nagy Endre író
6 – 95 éve halt meg Giovanni Marradi olasz költő
7 – 240 éve született Dinicu Golescu román író
8 – 145 éve született Theodor Lessing német filozófus
9 – 170 éve született Beksics Gusztáv író
30 éve halt meg Gazdag Erzsi magyar költő
10 – 95 éve született Göncz Árpád
150 éve halt meg Pákh Albert író
180 éve halt meg A. Sz. Puskin orosz költő
11 – 450 éve született Honoré D'Urfé francia író
360 éve született Bernard de Fontenelle francia író
12 – 180 éve halt meg Ludwig Börne német író
450 éve született Thomas Campion angol költő
13 – 130 éve született Csáth Géza magyar író
230 éve halt meg Rudjer Boskovic horvát költő
140 éve halt meg Costache Caragiale román író
60 éve halt meg Jászi Oszkár filozófus
14 – 110 éve született Axel Kielland norvég író
90 éve született Vintila Ornaru román író
15 – 210 éve született Ernest Legouvé francia író
16 – 110 éve halt meg Giosuè Carducci olasz költő
520 éve született Philipp Melanchton német humanista
17 – 100 éve halt meg Octave Mirabeau francia író
160 éve halt meg Pestalozzi svájci pedagógus
70 éve halt meg Elena Văcărescu román költő
18 – 150 éve született Hedwig Courths-Mahler német író
670 éve született Giovanni Sercambi olasz író
19 – 90 éve halt meg Georg Brandes dán irodalomtörténész
180 éve halt meg Georg Büchner német író
300 éve született David Garrick angol drámaíró
20 – 90 éve halt meg Constantin Mille román író
21 – 340 éve halt meg Baruch Spinoza holland filozófus
22 – 190 éve született Ludmilla Assing német költő
23 – 110 éve született Debreczy Sándor romániai magyar pedagógus
95 éve született Gera György író
100 éve halt meg Thewrewk Emil magyar filológus
24 – 220 éve született Samuel Lover ír író
25 – 100 éve született Anthony Burgess angol író
470 éve halt meg Victoria Colonna olasz költő
310 éve született Carlo Goldoni olasz drámaíró
110 éve született Szabáhattin Ali török író
26 – 160 éve született Bárd Miklós költő
27 – 100 éve született Devecseri Gábor költő, műfordító
210 éve született Henry Wadsworth Longfellow amerikai költő
28 – 320 éve halt meg Haller János író
410 éve született Gian Francesco Loredano olasz költő
145 éve született Rexa Dezső magyar történész

Kár

Nincs ember, aki annyi kárt okozna, mint aki azzal a szent elhatározással vág neki, ...

A keresztrejtvény kiemelt soraiban Mandell Creighton fenti gondolatának a befejezése olvasható.

VÍZSZINTES 1. Pascal, röviden. **3. A gondolat befejezése.** 6. Hasad, reped. 11. Helység Kisbér közelében. 13. Dísznövény. 15. Madagaszkári félmajom. 16. Mese, angolul. 18. Mózes öt könyve. 20. Vietnámi holdújév. 21. Formális. 23. Dunántúli város. 25. A bárium vegyjele. 26. Tavasz, költői szóval. 28. Közösségből kigyűlöl. 30. Heves megye székhelye. 31. Német filozófus (Immanuel). 32. Csapás, verés. 34. Túlzottan érzéki. 35. Román, régiesen. 36. Becézett Özséb. 39. Számítógép újraindító gombja. 41. Biflázás. 44. Két cserép! 45. Hosszú idő múlva. 47. Nem is amoda! 48. Szarvasfajta. 50. Tunya, henye. 52. Német folyó. 53. ... tarda; túzok. 55. Francia folyó. 57. Szamár, franciául. 58. Hölgy klubegyed. 59. A szélein irigy!

FÜGGŐLEGES 1. Az Edda énekese (Attila). 2. Balatoni település. 4. Ott kezdődik! 5. Jó, németül. 7. Minden öröm így végződik! 8. Tanács, németül. 9. A virágrendezés művészete. 10. Állja a sarat. 12. Szerep megformálása. 14. Bekötik a fejét! 17. Szántóeszköz. 19. Atomi tömegegység, röviden. 22. Sept-...; kanadai kikötőváros. 24. Paktum. 27. Egyből kettő! 29. Fényes felületű, díszes fajansz. 32. Folyadékot tisztító. 33. Korog a gyomra. 34. Népi játék. 35. Az USA tagállama, Salem a fővárosa. 37. Súlyarány, röviden. 38. Erdélyi történetíró (Mihály). 40. Rovarok testrésze. 42. Mosópor márkája. 43. Jemeni város lakója. 46. Káposztafajta. 49. Mely dolgot? 51. Tyúk, tájszóval. 54. Idegen rt.! 56. A rádium vegyjele.

R.T.

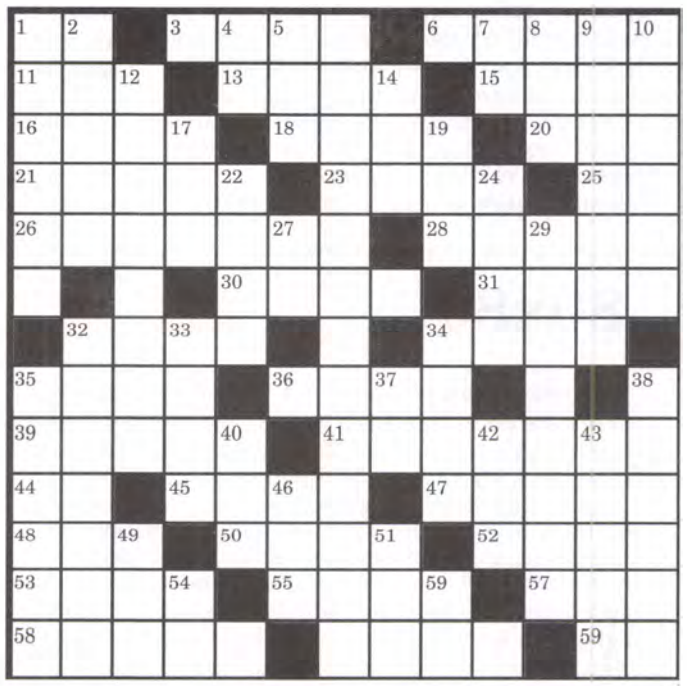

A *Helikon* 17/1-es számában közölt *Tudás* című rejtvény megfejtése: *s a balszerencse se szegje kedvedet.*

TÁMOGATÓINK:
Romániai Írók Szövetsége
Készült a Magyar Kormány támogatásával
Nemzeti Kulturális Alap
Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárság
Bethlen Gábor Alap
RMDSZ COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY
TÁMOGATJA AZ RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY
Primăria și Consiliul Local Cluj-Napoca

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja.
Proiectul susține candidatura orașului Cluj-Napoca la titlul de Capitală Culturală Europeană 2021
Lapunk támogatja Kolozsvár Európa Kulturális Fővárosa 2021 címre benyújtott pályázatát
Kiadványunk a **Román Kulturális Minisztérium** támogatásával jelenik meg

VISIT CLUJ The Heart of Transylvania
CLUJ-NAPOCA 2021 CAPITALĂ EUROPEANĂ A CULTURII

Alapító főszerkesztő: **SZILÁGYI ISTVÁN**
Főszerkesztő: **KARÁCSONYI ZSOLT**
Főmunkatárs: **EGYED EMESE**, **KIRÁLY LÁSZLÓ**, **SZŐCS ISTVÁN**
Szerkesztőség: **DEMETER ZSUZSA**: kritika; **HORVÁTH ELŐD BENJÁMIN**: Pavilon 420; **PAPP ATTILA ZSOLT**: film, interjú; **LÁSZLÓ NOÉMI**: vers, műfordítás; **ANDRÉ FERENC:** honlap; **RÁKOSSY TIBOR**: műszaki szerkesztő
Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont

Szerkesztőség: 400024 Cluj-Napoca, str. Dragalina 73–75. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: **kvari.helikon@gmail.com**
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220–6288 Honlap: **www.helikon.ro**